

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра фінансів і банківської справи

ФІНАНСИ

Методичні вказівки для самостійної роботи здобувачів вищої освіти
ОС «Бакалавр» галузі знань 07 Управління та адміністрування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Вінниця
2025

УДК 336(075.4)

Ф 591

*Рекомендовано до друку вченою радою економічного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 7 від 20 січня 2025 р.)*

Укладач:

Козлов В. П., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Рецензенти:

Сивицька І. Г., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та бізнес-аналітики ДонНУ імені Василя Стуса;

Гевлич Л. Л., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Ф 591 Фінанси: методичні вказівки для самостійної роботи здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр» галузі знань 07 Управління та адміністрування спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок / уклад. В. П. Козлов. Вінниця, 2025. 87 с.

Методичні вказівки для самостійної роботи здобувачів вищої освіти підготовлені відповідно до програми навчальної дисципліни «Фінанси» і сприяють засвоєнню знань про основи функціонування фінансової системи і фінансового механізму, зміст і призначення сфер та ланок фінансової системи країни.

Кожна тема включає питання для самоконтролю, тестові завдання, теми науково-дослідних робіт, завдання для самостійної роботи. Також наведено список рекомендованих джерел інформації з дисципліни.

Рекомендовано для здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр» галузі знань 07 Управління та адміністрування спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок.

УДК 336(075.4)

© Козлов В. П., 2025

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Програма навчальної дисципліни	6
ТЕМА 1. Необхідність, сутність та функції фінансів.....	12
ТЕМА 2. Фінансова система держави та фінансові ресурси	16
ТЕМА 3. Фінансова політика та фінансовий механізм	20
ТЕМА 4. Управління фінансами	24
ТЕМА 5. Фінансове право	28
ТЕМА 6. Фінансовий контроль.....	32
ТЕМА 7. Фінанси підприємств	37
ТЕМА 8. Фінанси домогосподарств	41
ТЕМА 9. Страхування і страховий ринок.....	45
ТЕМА 10. Бюджет та бюджетна система.....	49
ТЕМА 11. Податки та податкова система.....	55
ТЕМА 12. Державні цільові фонди.....	59
ТЕМА 13. Бюджетний дефіцит, державний кредит і державний борг	63
ТЕМА 14. Місцеві фінанси.....	68
ТЕМА 15. Фінансовий ринок	72
ТЕМА 16. Міжнародні фінанси	77
ТЕМА 17. Фінансова безпека	81
Список рекомендованих джерел.....	85

ВСТУП

Мета вивчення навчальної дисципліни полягає у формуванні у здобувачів вищої освіти наукового розуміння сутності, змісту і ролі фінансів у ринковій економіці; засвоєнні теоретичних основ організації і функціонування фінансової системи держави загалом та окремих її сфер і ланок; оволодінні принципами і методами ефективного управління фінансами в умовах ринкових відносин.

Набуті результати навчання та компетентності дадуть змогу здобувачу вищої освіти виявляти закономірності функціонування фінансів, а також застосовувати на практиці прийоми і методи розробки, прийняття та реалізації фінансових рішень з питань формування і використання фінансових ресурсів на мікро- та макрорівнях.

Вивчення навчальної дисципліни фінанси базується на знаннях обов'язкових дисциплін, як-от «Політична економія», «Історія фінансів, грошей і кредиту», «Мікроекономіка» та «Макроекономіка»; має зв'язки з дисципліною «Гроші і кредит». Також дисципліна «Фінанси» передуює вивченню таких дисциплін: «Страховання», «Фінанси підприємств», «Місцеві фінанси», «Бюджетна система», «Податкова система».

Курс «Фінанси» передбачає вивчення теоретичних засад фінансів, фінансів підприємств як економічного базису формування валового внутрішнього продукту, основ функціонування фінансів домогосподарств. Значна увага приділяється системі державних фінансів як головному інструменту перерозподілу частини вартості ВВП, фінансовим аспектам діяльності основних учасників фінансового ринку та фінансових посередників. Розглянуто питання міжнародних фінансів та фінансової безпеки.

Методичні вказівки для самостійної роботи студентів з дисципліни «Фінанси» складені відповідно до профілю освітньої програми галузі знань 07 Управління та адміністрування для підготовки здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр» спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок і сприяють формуванню інтегральних, загальних і фахових компетентностей та програмних результатів навчання, якими оволодіють здобувачі.

Набуті результати навчання та компетентності дадуть змогу здобувачу вищої освіти формулювати самостійні висновки щодо функціонування сфер і ланок фінансової системи та давати практичні рекомендації щодо вдосконалення фінансових відносин на основі володіння науковим інструментарієм, аналітичними методами, методичними підходами.

Методичні вказівки структуровані з позицій організації самостійного вивчення дисципліни здобувачами вищої освіти: за кожною темою наведено понятійно-категорійний апарат теми, питання для самоконтролю, запропоновано за-

вдання для самостійної роботи. Здобувач має можливість перевірити свій рівень підготовки за конкретною темою за допомогою тестових завдань. Для підтримки інтересу студентів під час навчання як завдання з кожної теми передбачено виконання науково-дослідних робіт.

Наведений перелік основних та додаткових джерел містить значну кількість навчального, методичного та науково-дослідницького матеріалу й публікації сучасних вчених, джерела для пошуку необхідної інформації для підготовки до занять та самостійного вивчення дисципліни.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Необхідність, поняття та функції фінансів

Фінанси як економічна та історична категорія. Специфічні ознаки фінансів, їх характерні риси та суспільне призначення. Функції фінансів: виявлення найважливіших ознак, властивостей і суспільного призначення фінансів. Розподільна функція, її зміст. Об'єкти і суб'єкти розподілу. Первинний розподіл і перерозподіл вартості валового внутрішнього продукту та національного доходу. Контрольна функція фінансів, її зміст. Прояви контрольної функції у фінансових відносинах. Фінансова інформація та її роль у реалізації контрольної функції. Взаємозв'язок контрольної та розподільної функцій фінансів. Дискусійні питання суті і функцій фінансів. Поняття та джерела формування фінансових ресурсів.

Поняття і структура фінансової науки. Предмет і метод фінансової науки. Загальнонаукові та спеціальні (конкретно-наукові) функції фінансової науки. Зміст системи фінансових наукових знань: фінансова теорія, фінансова наука, фінансова думка, вчення про фінанси, фінансова доктрина, фінансова концепція, наукові закони. Інструментарій фінансової науки.

Тема 2. Фінансова система держави та фінансові ресурси

Поняття фінансової системи. Ознаки класифікації фінансових відносин. Принципи побудови фінансової системи держави. Правові й організаційні основи побудови та функціонування фінансової системи. Організаційно-правова характеристика фінансової системи держави. Сфери фінансової системи: фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, державні фінанси, міжнародні фінанси; їх характеристика. Ланки фінансових відносин, їх характеристика. Взаємозв'язок ланок фінансової системи.

Фінансова, кредитна та банківська системи: спільні та відмінні риси, взаємодія. Характеристика складу й структури фінансової системи України. Інституційно-функціональна (суб'єктна) структура фінансової системи України. Вплив фінансової системи на темпи та пропорції розвитку національної економіки.

Тема 3. Фінансова політика та фінансовий механізм

Поняття, склад і типи фінансової політики. Фінансова стратегія та фінансова тактика. Напрями реалізації фінансової політики: регламентація фінансових відносин (законодавча та адміністративна) у суспільстві та здійснення поточної фінансової діяльності. Типи фінансової політики: жорстка регламентація; помірною регламентація; політика мінімальних обмежень. Види фінансової політики залежно від завдань, на розв'язання яких вона спрямована: політика стабілізації;

політика економічного зростання; політика стримування ділової активності. Дискреційна та недискреційна фінансова політика. Етапи процесу формування та реалізації фінансової політики.

Поняття фінансового механізму. Кількісна та якісна визначеність фінансового механізму. Методи фінансового впливу на соціально-економічний розвиток: фінансове забезпечення та фінансове регулювання. Фінансові інструменти та фінансові важелі.

Поняття фінансового права. Фінансове законодавство. Закони прямої і непрямої дії.

Тема 4. Управління фінансами

Управління фінансами та фінансовий менеджмент. Мета і принципи управління фінансами. Функції управління фінансами. Об'єкти та суб'єкти управління фінансами. Державне регулювання фінансових відносин. Функції Президента, законодавчих і виконавчих органів державної влади щодо загального управління фінансовими потоками. Оперативне управління фінансовою системою. Управлінські функції Міністерства фінансів і його регіональних управлінь та відділів, Державної казначейської служби, Рахункової палати, Державної податкової служби України, Державної митної служби України, Пенсійного фонду, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Розмежування функцій між управлінськими фінансовими установами. Роль фінансової системи держави у забезпеченні умов економічного зростання.

Тема 5. Фінансове право

Поняття фінансових правовідносин. Суб'єкти та об'єкти фінансових правовідносин. Фінансово-правові відносини у системі ринкової економіки. Поняття фінансового права. Джерела фінансового права та їх класифікація. Правове регулювання фінансових відносин. Бюджетні правовідносини в Україні. Податкові правовідносини в Україні. Правове регулювання фінансових послуг та фондового ринку.

Тема 6. Фінансовий контроль

Поняття фінансового контролю. Об'єкт і сфера фінансового контролю. Завдання фінансового контролю. Принципи фінансового контролю. Види фінансового контролю залежно від суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль: державний, внутрішньогосподарський (внутрішньокорпоративний), громадський, незалежний (аудиторський). Форми фінансового контролю залежно від стадії

проведення: попередній, поточний, наступний. Методи фінансового контролю: документальні та фактичні. Призначення й організація фінансового контролю. Ревізія як метод документального контролю. Види ревізій залежно від змісту програми ревізії: комплексні (повні) і некомплексні (неповні). Система фінансового контролю в Україні. Контрольні функції, покладені на Державну податкову службу та Державну казначейську службу України. Основні завдання Рахункової палати. Поняття аудиту, обов'язкова аудиторська перевірка. Функції Державної аудиторської служби України. Державний фінансовий аудит, перевірка держзакупівель, інспектування та моніторинг закупівель.

Тема 7. Фінанси підприємств

Поняття суб'єкта господарювання, ознаки його ідентифікації. Класифікація суб'єктів господарювання. Основи організації фінансів суб'єктів підприємництва (підприємств) реального сектору економіки. Основи організації фінансів суб'єктів підприємництва – фінансових установ. Фінансова діяльність фізичних осіб-підприємців. Види неприбуткових організацій. Особливості формування майна, здійснення діяльності та оподаткування доходів неприбуткових організацій. Порядок надання платних послуг державними та бюджетними інституціями.

Тема 8. Фінанси домогосподарств

Поняття і роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі країни. Специфічні ознаки фінансів домогосподарств. Внутрішні та зовнішні грошові потоки домогосподарств. Специфічні ознаки руху грошових потоків у домогосподарствах, окремі члени яких займаються підприємницькою діяльністю або повністю зайняті у сфері сімейного бізнесу. Бюджет домогосподарства. Склад, структура і розподіл доходів домогосподарств в Україні. Заробітна плата як основний первинний дохід домогосподарства. Витрати домогосподарства та їх види. Державне регулювання бюджету домогосподарств. Заощадження домогосподарств, їх класифікація, мотиви і чинники. Перспективи розвитку фінансів домогосподарств в Україні.

Тема 9. Страхування і страховий ринок

Поняття, економічна необхідність і роль страхування в ринковій економіці. Основні страхові терміни та принципи страхування. Класифікація страхування. Галузі страхування: майнове страхування, особисте страхування, страхування відповідальності. Фінанси страхових організацій. Власні (внутрішні) та залучені (зовнішні) фінансові ресурси страховика. Система страхових резервів. Доходи та витрати страхової компанії. Прибуток страхової компанії. Фінансова надій-

ність страховика та чинники, які на неї впливають. Страховий ринок: поняття, структура, державний нагляд за діяльністю учасників ринку. Добровільні об'єднання страховиків в Україні.

Тема 10. Бюджет та бюджетна система

Поняття бюджету як економічної категорії. Призначення та роль бюджету держави. Об'єкти і суб'єкти бюджетних відносин. Функції бюджету. Бюджет як основний фінансовий план держави. Показники стану бюджету. Причини виникнення бюджетного дефіциту. Класифікація бюджетного дефіциту. Доходи державного бюджету. Класифікація доходів державного бюджету. Поняття, характеристика, склад державних видатків. Класифікація державних видатків. Фактори, що визначають структуру державних видатків. Бюджетний устрій і бюджетна система. Принципи побудови бюджетної системи. Бюджетний процес, його елементи та регламентування. Особливості державного бюджету на поточний рік.

Тема 11. Податки та податкова система

Поняття, призначення та функції податків. Принципи оподаткування. Елементи податку. Податкові ставки та їх види. Класифікація податків. Прямі податки. Непрямі податки. Загальнодержавні та місцеві податки і збори в Україні. Об'єктивна необхідність податкової системи. Поняття податкової системи і методи її побудови. Структурна побудова податкової системи. Механізм справляння податків (законодавча база, інструктивно-методичне забезпечення і податкова робота). Податкова система України, основні етапи її становлення. Податкова політика.

Тема 12. Державні цільові фонди

Необхідність створення, призначення та принципи організації державних цільових фондів соціального страхування. Класифікація цільових фондів. Поняття загальнообов'язкового державного соціального страхування. Пенсійний Фонд України, його основні завдання. Джерела формування коштів Пенсійного фонду. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Склад системи пенсійного забезпечення в Україні. Види пенсійних виплат, які призначаються за рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі. Реформування пенсійного забезпечення в Україні. Платники, база для нарахування й розмір єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Державне регулювання соціального страхування.

Тема 13. Бюджетний дефіцит, державний кредит і державний борг

Поняття і основні причини виникнення бюджетного дефіциту. Бюджетний профіцит. Шляхи збалансування бюджету. Методи оптимізації та джерела покриття бюджетного дефіциту в Україні. Джерела фінансування бюджету. Державні запозичення та їх види. Емісійний метод покриття бюджетного дефіциту. Основні заходи щодо ліквідації бюджетного дефіциту.

Поняття державного кредиту, його роль, функції та характерні ознаки. Основні форми державного кредиту. Державні позики та їх види. Джерела погашення державних кредитів. Поняття державного боргу і його функції. Види державного боргу. Обслуговування державного боргу. Управління державним боргом. Рефінансування державного боргу. Методи реструктуризації державного боргу.

Тема 14. Місцеві фінанси

Поняття місцевих фінансів і їх функції. Об'єктивні передумови виникнення місцевих фінансів. Необхідність місцевих фінансів в умовах ринкових відносин. Територіальна громада. Органи місцевого самоврядування. Функції та роль територіальних громад. Основні принципи організації місцевих фінансів. Місцеві бюджети в бюджетній системі України. Державна регіональна фінансова політика. Вертикальні та горизонтальні фіскальні дисбаланси. Міжбюджетні трансферти та їх види. Механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя. Індекс податкоспроможності місцевого бюджету.

Поняття міжбюджетних відносин. Види і форми відносин між місцевими бюджетами.

Тема 15. Фінансовий ринок

Поняття фінансового ринку, його необхідність і умови створення. Функції фінансового ринку (загальні і специфічні). Структура фінансового ринку. Класифікація фінансових ринків. Фінансові інструменти. Категорії фінансових інструментів за надійністю отримання доходу – інструменти власності (акції) і інструменти позики (облігації, векселі, казначейські облігації). Категорії фінансових інструментів залежно від механізму нарахування доходу (інструменти з фіксованим і плаваючим доходом). Похідні фінансові інструменти. Основні властивості фінансового активу. Суб'єкти фінансового ринку. Основні принципи формування ефективного фінансового ринку.

Тема 16. Міжнародні фінанси

Поняття і функції міжнародних фінансів. Передумови виникнення міжнародних фінансів. Валютний курс та методи його формування. Класифікація валютних курсів. Системи формування валютних курсів. Міжнародний фінансовий ринок та його структура. Поняття міжнародного валютного ринку та його функції. Поняття міжнародного ринку боргових зобов'язань (ринку кредитних ресурсів), його об'єкти. Поняття міжнародного ринку цінних паперів, види цінних паперів.

Фінанси міжнародних організацій і міжнародних фінансових інституцій. Особливості формування та використання фондів грошових коштів міжнародних організацій. Особливості формування та використання фондів грошових коштів міжнародних фінансових інституцій.

Тема 17. Фінансова безпека

Поняття фінансової безпеки та її місце в системі економічної безпеки. Підсистеми системи фінансової безпеки країни: бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека, боргова безпека, безпека страхового ринку, безпека фондового ринку, безпека людини. Предмет, об'єкт, суб'єкти і цілі забезпечення фінансової безпеки України. Пріоритетні національні інтереси у фінансовій сфері. Умови забезпечення фінансової безпеки України. Загрози фінансовій безпеці України та методи їх ідентифікації. Основні принципи мінімізації загроз та забезпечення інтересів фінансової безпеки. Необхідні заходи для забезпечення фінансової безпеки України.

ТЕМА 1. НЕОБХІДНІСТЬ, ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ ФІНАНСІВ

План

- 1.1. Поняття фінансів як економічної категорії.
- 1.2. Взаємозв'язок фінансів з іншими економічними категоріями в процесі вартісного розподілу.
- 1.3. Функції фінансів та їх дискусійне трактування.
- 1.4. Роль фінансів у накопиченні та русі капіталу.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- економічних передумов походження та розвитку фінансів;
- особливостей взаємозв'язку фінансів з іншими економічними категоріями;
- функцій фінансів;
- ролі фінансів у накопиченні та русі капіталу;
- еволюції визначення економічних категорій «фінанси», «податки» та «страхування» у різні часи розвитку суспільства.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- досліджувати функції та роль фінансів як економічні категорії;
- визначати фінансові взаємозв'язки між економічними агентами на макро- та мікроекономічному рівні;
- визначати склад і структуру фінансових ресурсів України за ознакою рівня їх централізації.

Понятійно-категорійний апарат теми

Фінанси, гроші, грошові потоки, валовий внутрішній продукт, національний дохід, національне багатство, суб'єкти фінансів, функція фінансів, розподільна функція фінансів, первинний розподіл, первинні доходи, перерозподіл, вторинні доходи, контрольна функція фінансів, фінансова інформація.

Питання для самоконтролю

1. Поняття фінансів як економічної категорії.
2. Яка об'єктивна необхідність фінансів у суспільному виробництві?
3. Які специфічні ознаки фінансів, їх суспільне призначення?
4. Охарактеризуйте взаємозв'язок між фінансами і грошима.
5. У чому полягає взаємозв'язок фінансів з іншими економічними категоріями (ціною, кредитом, заробітною платою)?
6. Дайте характеристику функцій фінансів як виявлення їх найважливіших ознак, властивостей і суспільного призначення.

7. Охарактеризуйте форми фінансового забезпечення відтворювального процесу.

8. Охарактеризуйте роль фінансів у формуванні й розвитку ринкової економіки.

Тестові завдання

1. Фінанси – це:

- а) грошові потоки;
- б) розподільні відносини;
- в) суспільні відносини;
- г) відносини, які пов'язані з формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом ВВП.

2. Фінансові відносини охоплюють:

- а) сферу матеріального виробництва;
- б) суспільні відносини;
- в) невиробничу сферу;
- г) як виробничу, так і невиробничу сфери.

3. Об'єктивними передумовами функціонування фінансів є:

- а) дія закону вартості;
- б) потреби виробництва щодо справедливого розподілу доходів;
- в) потреби відтворювального процесу;
- г) товарно-грошові відносини, існування держави і дія основних економічних законів.

4. Фінанси виконують такі функції:

- а) розподільну і контрольну;
- б) накопичувальну і контрольну;
- в) розподільну і перерозподільну;
- г) фіскальну і контрольну.

5. Розподільна функція фінансів реалізується через:

- а) контроль за розподілом ВВП в різні фонди;
- б) розподіл і перерозподіл ВВП і НД через фінансову систему;
- в) первинний розподіл ВВП і НД;
- г) формування доходів держави.

6. Суб'єктами фінансових відносин у процесі створення ВВП є:

- а) податки і збори;
- б) держава, підприємства, працівники та службовці;
- в) валовий внутрішній продукт і національний дохід;
- г) юридичні особи, фізичні особи, держава.

7. Сутність контрольної функції фінансів полягає:

- а) у контролі за доходами фізичних та юридичних осіб;
- б) у контролі за ефективністю використання фінансових ресурсів усіма суб'єктами фінансових відносин;
- в) у контролі з боку суспільства за розподілом ВВП і НД;
- г) у свідомій діяльності людей щодо контролю за розподілом грошових коштів.

8. Функції фінансів – це спосіб прояву:

- а) сутності фінансів;
- б) ролі держави у розподілі ВВП;
- в) сутності фінансів і їх суспільного призначення;
- г) природи фінансів.

9. Фінансові ресурси – це:

- а) сукупність засобів, які знаходяться у розпорядженні суб'єктів господарювання та держави;
- б) економічні відносини, які формуються під час створення і розподілу грошових доходів;
- в) сукупність централізованих і децентралізованих фондів цільового призначення;
- г) сукупність грошових коштів.

10. Взаємозв'язок між грошовими і фінансовими відносинами полягає в тому, що:

- а) фінансові відносини є передумовою виникнення грошових відносин;
- б) усі грошові відносини є фінансовими;
- в) усі фінансові відносини є грошовими;
- г) і грошові, і фінансові відносини є суспільними.

Теми науково-дослідних робіт

1. Дискусійні питання суті і функцій фінансів в економічній літературі.
2. Фінанси як історична категорія.
3. Визначення сутності фінансів авторами різних навчальних посібників і монографій.
4. Роль фінансів у регулюванні економіки держави в сучасних умовах.

Завдання для самостійної роботи

1. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:
 - а) фінанси є економічним інструментом розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу;

- б) сутність фінансів проявляється в їх функціях;
- в) однією із ознак фінансів є рівноправність держави й інших суб'єктів фінансових відносин;
- г) матеріальною основою фінансів є гроші;
- д) фінанси не є історичною категорією;
- е) фінанси і гроші мають ідентичний зміст;
- ж) фінанси і гроші мають ідентичні функції.

2. Установіть відповідність визначень наведеним термінам (поняттям):

Терміни (поняття)	Визначення
1. Фінанси	А. Грошові фонди, що формуються за рахунок фінансових ресурсів
2. Гроші	Б. Створюються окремими суб'єктами підприємництва
3. Валовий внутрішній продукт	В. Вартість нагромаджених у країні матеріальних цінностей та залучених у виробництво природних ресурсів (основні засоби, матеріальні ресурси, золотий запас, валютний запас, природні ресурси)
4. Національне багатство	Г. Утворюються на рівні держави, окремих адміністративно-територіальних, галузевих об'єднань
5. Централізовані грошові фонди	Д. Сукупність грошових відносин, організованих державою, у процесі яких здійснюється формування і використання фондів грошових коштів для здійснення визначених завдань
6. Децентралізовані грошові фонди	Е. Обов'язковий, індивідуально безоплатний платіж, що стягується спеціально уповноваженими представниками державної влади з організацій та фізичних осіб з метою фінансового забезпечення діяльності держави та (або) муніципальних утворень
7. Фінансові фонди	Ж. Специфічний товар, який виконує роль загального еквівалента
8. Страхування	И. Виражений у грошовій формі еквівалент одиниці товару
9. Ціна	К. Вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій

ТЕМА 2. ФІНАНСОВА СИСТЕМА ДЕРЖАВИ ТА ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ

План

- 2.1. Зміст категорії «фінансова система», принципи її організації.
- 2.2. Структура та основи функціонування фінансової системи.
- 2.3. Призначення і специфічні ознаки сфер і ланок фінансової системи.
- 2.4. Управління фінансовою системою.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- змісту категорії «фінансова система»;
- структури фінансової системи країни;
- основ функціонування фінансових систем;
- специфічних ознак сфер і ланок фінансової системи;
- особливостей управління фінансовою системою.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набутися вмінь:

- аналізувати показники розвитку фінансової системи країни;
- визначати взаємозв'язки і взаємозалежності між сферами і ланками фінансової системи.

Понятійно-категорійний апарат теми

Фінансова система, принцип єдності фінансової системи, принцип самостійності фінансової системи, кредитна система, банківська система, сфера фінансових відносин, ланка фінансової системи, фінанси домогосподарств, фінанси суб'єктів господарювання, корпоративні фінанси, державні фінанси, міжнародні фінанси, фінансовий ринок, страхування, фінансові органи, фінансові інститути.

Питання для самоконтролю

1. Що являє собою фінансова система держави?
2. Назвіть принципи фінансової системи.
3. Що являє собою фінансова система у широкому розумінні?
4. Що являє собою фінансова система у вузькому розумінні?
5. Що таке централізована структура?
6. Що таке децентралізована структура?
7. Дайте визначення фінансової інфраструктури.
8. Що відбиває ланка фінансової системи?
9. Назвіть складники фінансової системи України.

Теми науково-дослідних робіт

1. Характеристика сучасної інституційно-функціональної структури фінансової системи України.
2. Стратегія реформування системи управління державними фінансами в Україні.
3. Чинники формування складу та структури фінансової системи України.
4. Перспективні напрями розвитку фінансової системи України в сучасних умовах.
5. Вплив фактора євроінтеграції на розвиток фінансової системи України.

Тестові завдання

1. Фінансова система – це:

- а) система форм і методів цілеспрямованого впливу на економічні відносини з метою отримання найбільшого позитивного результату;
- б) система форм і методів утворення, розподілу і використання фондів грошових коштів підприємств;
- в) сукупність відносно відокремлених взаємозв'язаних сфер і ланок, які відбивають специфічні форми і методи фінансових відносин;
- г) сукупність бюджетів усіх рівнів.

2. До сфери загальнодержавних фінансів НЕ належать такі ланки:

- а) Державний бюджет України;
- б) державний кредит;
- в) державні цільові фонди;
- г) фінанси домогосподарств.

3. Сфера фінансів суб'єктів господарювання НЕ включає такі ланки:

- а) місцеві бюджети;
- б) фінанси комерційних підприємств;
- в) фінанси некомерційних підприємств;
- г) фінанси громадських організацій та установ.

4. До фінансової системи НЕ належить:

- а) фінансова інфраструктура;
- б) централізовані фінанси;
- в) децентралізовані фінанси;
- г) місцеві бюджети.

5. Провідною ланкою загальнодержавних фінансів виступає:

- а) Державний бюджет;
- б) державний кредит;
- в) позабюджетні фонди;
- г) фінанси державних підприємств.

6. Які функції НЕ притаманні управлінню фінансами?

- а) планування та прогнозування;
- б) облік та контроль фінансових ресурсів;
- в) організація та регулювання;
- г) ризикова та накопичувальна.

7. Сукупність фінансових інституцій, які функціонують на фінансовому ринку та ринку фінансових послуг, виконуючи функції щодо мобілізації, переміщення та інвестування ресурсів, – це:

- а) децентралізовані фінанси;
- б) централізовані фінанси;
- в) фінансова інфраструктура;
- г) фінансова система.

8. Фонди грошових коштів, які формуються суб'єктами господарювання, державою, населенням та використовуються для розширеного відтворення, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних потреб фінансування оборони державного управління та інших потреб, – це визначення:

- а) бюджету;
- б) статутного фонду підприємств;
- в) фонду соціального страхування;
- г) фінансових ресурсів.

9. Процес формування міжнародного ринку фінансових активів на основі зростання обсягів транскордонного руху капіталів – це:

- а) фінансова система;
- б) фінансова глобалізація;
- в) рух грошових коштів;
- г) розширене відтворення.

10. Централізовані фінансові ресурси НЕ використовуються на:

- а) розвиток економіки і структурну перебудову її галузей;
- б) національну оборону і державне управління;
- в) обслуговування державного боргу;
- г) матеріальне стимулювання працівників підприємств і сплату податків, платежів та зборів.

Завдання для самостійної роботи

1. Знайдіть хибні твердження серед запропонованих:

- а) держава здійснює управління всіма фінансовими ресурсами країни;
- б) закони у сфері фінансів приймає Міністерство фінансів України;

в) Державна казначейська служба України належить до системи органів державної законодавчої влади;

г) рахункова палата України – постійно діючий вищий орган державного фінансово-економічного контролю;

д) Державна казначейська служба України складає проект Державного бюджету України.

2. Установіть відповідність визначень наведеним термінам (поняттям):

Терміни (поняття)	Визначення
1. Фінансова концепція	А. Система відокремлених самостійних та взаємодіючих сфер і ланок фінансових відносин, які мають певні особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, а також відповідний апарат управління та нормативно-правове забезпечення
2. Фінансова думка	Б. Поняття і терміни, які є граничними за рівнем узагальнення і відображають об'єктивні фундаментальні абстрактні найсуттєвіші поняття фінансової теорії
3. Фінансова наука	В. Інтелектуальний процес у будь-якій стадії пізнання фінансових явищ та з будь-яким результатом (від гіпотези до достовірного знання)
4. Фінансова теорія	Г. Спеціалізована галузь наукових знань, наукова діяльність, спрямована на вивчення фінансів у теоретичному і практичному аспектах, організація і систематизація отриманих знань у контексті певної парадигми, а також сума знань про явища міжнародних, державних та приватних фінансів і достовірно встановлені закономірності їх функціонування
5. Фінансова система	Д. Об'єднаний єдиною внутрішньою пізнавальною логікою, взаємопов'язаний у його частинах, закінчений на певний момент комплекс пояснень фактів і осмислень фінансової діяльності

ТЕМА 3. ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ТА ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ

План

3.1. Фінансова політика – основний складник економічної політики держави: її зміст і види.

3.2. Мета і завдання фінансової політики.

3.3. Сучасна роль держави в реалізації фінансової політики та напрями її впливу на соціально-економічний розвиток.

3.4. Фінансовий механізм: поняття, роль і значення в реалізації фінансової політики.

3.5. Складники фінансового механізму держави.

3.6. Стратегія вдосконалення фінансового механізму: методи, інструменти і механізми її реалізації.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- економічного визначення і змісту фінансової політики держави;
- поняття фінансового механізму, складників фінансового механізму держави.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- визначати сучасну роль держави в реалізації фінансової політики;
- визначати напрями впливу фінансової політики на соціально-економічний розвиток;
- визначати методи та інструменти вдосконалення фінансового механізму.

Понятійно-категорійний апарат теми

Фінансова політика, фінансовий механізм, бюджетна політика, податкова політика, фінансові інструменти, фінансові важелі, фінансові стимули, грошово-кредитна політика, політика стабілізації, політика економічного зростання, політика обмеження ділової активності.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте сутність фінансової політики як складника економічної і соціальної політики держави.
2. Які типи і види фінансової політики ви знаєте?
3. Дайте характеристику фінансової стратегії і фінансової тактики.
4. Які основні загальні принципи, напрями і завдання фінансової політики України на сучасному етапі?

5. Яке значення має фінансова політика для забезпечення фінансової стабільності у державі?
6. Розкрийте зміст поняття «фінансовий механізм».
7. Назвіть і охарактеризуйте складники фінансового механізму держави.
8. Які ви знаєте методи фінансового забезпечення?
9. У чому полягають особливості фінансової політики на сучасному етапі розвитку України?

Теми науково-дослідних робіт

1. Фінансова політика як складник економічної політики держави.
2. Фінансова політика України в умовах сучасних системних економічних реформ.

Тестові завдання

1. Фінансова політика – це:

- а) дія економічних законів у фінансовій сфері;
- б) дія підприємств, організацій та установ у сфері фінансів;
- в) комплекс заходів, що здійснюються державою в межах наданих функцій і повноважень;
- г) правильної відповіді немає.

2. Фінансовий механізм – це:

- а) фінансові відносини з приводу розподілу ВВП;
- б) сукупність об'єктів і суб'єктів фінансового розподілу;
- в) система встановлених державою форм і методів організації фінансових відносин, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства;
- г) усі відповіді правильні.

3. За характером заходів і часом їх здійснення фінансова політика поділяється на:

- а) фінансову тактику і фінансову стратегію;
- б) фінансову стратегію і бюджетне регулювання;
- в) оперативну фінансову політику і фінансову тактику;
- г) фінансову стратегію і податкову політику.

4. До фінансових важелів і стимулів належать:

- а) процес формування і використання фінансових ресурсів на макро- і мікрорівнях економіки;
- б) нормативно-правове забезпечення господарсько-фінансової діяльності;

в) форми і методи формування та використання фінансових ресурсів, що одночасно виступають як система фінансових показників, норм, нормативів, використовуваних у фінансових відносинах;

г) система управління фінансами.

5. Фінансове регулювання здійснюється через:

а) систему норм і нормативів, які характеризують певний рівень забезпечення видатків, різних видів витрат фінансових ресурсів;

б) ліміти;

в) фінансові резерви;

г) усі відповіді правильні.

6. Фінансове забезпечення здійснюється у формах:

а) самофінансування, кредитування, зовнішнього фінансування;

б) кредитування і акціонування;

в) самофінансування, кредитування, бюджетних асигнувань та акціонерного капіталу;

г) бюджетного фінансування і кредитування.

7. Фінансова політика, яка полягає у використанні «вбудованих стабілізаторів», – це:

а) політика стабілізації;

б) політика економічного зростання;

в) дискреційна політика;

г) недискреційна політика.

8. Якісна визначеність дії фінансового механізму полягає:

а) у сумі коштів, що виділяються для досягнення тих чи інших цілей;

б) у тому, як формуються фінансові ресурси, по яких каналах і в яких формах вони рухаються, на яких умовах виділяються і використовуються;

в) у тому, на яких умовах виділяються і використовуються фінансові ресурси;

г) усі відповіді правильні.

9. У широкому сенсі слова фінансова політика охоплює:

а) монетарну і фіскальну політику;

б) монетарну і грошово-кредитну політику;

в) монетарну і податкову політику;

г) монетарну, грошово-кредитну та фіскальну політику.

10. Політика стабілізації після економічного спаду має:

а) стабілізуючий характер;

б) обмежувальний характер;

в) регулюючий характер;

г) стимулюючий характер.

Завдання для самостійної роботи

1. Складіть схему «Фінансова політика держави», класифікувавши її типи, види і форми.

2. Установіть відповідність визначень наведеним термінам (поняттям):

Терміни (поняття)	Визначення
1. Фінансові ресурси	А. Сукупність форм організації фінансових відносин, методів (способів) формування та використання фінансових ресурсів з метою створення сприятливих умов для економічного та соціального розвитку суспільства
2. Фінансова система	Б. Система грошових фондів, що знаходяться в руках держави і призначені для фінансового забезпечення функцій, які вона виконує
3. Фінансовий механізм	В. Цілеспрямована діяльність держави, пов'язана з практичним використанням фінансового механізму
4. Фінансова політика	Г. Органи, що здійснюють керування фінансами
5. Фінансовий апарат	Д. Система грошових фондів, що забезпечують процес виробництва і відтворення
6. Фінансові фонди	Е. Діяльність держави, підприємства з цілеспрямованого використання фінансів
7. Державні фінанси	Ж. Грошові доходи, нагромадження і надходження в руках суб'єктів господарювання та держави і призначені на цілі розширеного відтворення, матеріальне стимулювання працюючих, задоволення соціальних потреб, нестатків оборони і державного керування
8. Фінанси населення	И. Грошові фонди, що формуються в жителів країни з доходів, отриманих на основі їх трудової і господарської діяльності
9. Керування фінансами	К. Сукупність сфер і ланок фінансових відносин, взаємозалежних між собою
10. Фінанси підприємств	М. Грошові фонди, що формуються за рахунок фінансових ресурсів

План

- 4.1. Управління фінансами та фінансовий менеджмент.
- 4.2. Мета і принципи управління фінансами.
- 4.3. Функції управління фінансами.
- 4.4. Об'єкти та суб'єкти управління фінансами.
- 4.5. Органи управління фінансами, їх функції та механізм взаємодії.
- 4.6. Сучасне інформаційно-технологічне забезпечення управління фінансами.
- 4.7. Досвід зарубіжних країн в управлінні фінансами.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- особливостей управління фінансами;
- об'єктів та суб'єктів управління фінансами;
- основних методів і форм управління фінансами.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмій:

- визначати функції суб'єктів управління фінансами в Україні;
- виявляти особливості розвитку органів управління фінансами в Україні.

Понятійно-категорійний апарат теми

Управління фінансами, суб'єкти управління, об'єкти управління, фінансова стабільність, фонди грошових коштів, функції управління, системний підхід, прогнозування, програмно-цільовий метод, сучасна парадигма управління, управління фінансовими ризиками.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть складники механізму управління фінансами.
2. Назвіть основні об'єкти управління фінансами.
3. Які основні особливості управління фінансами?
4. Назвіть основні функції управління фінансами.
5. Яка різниця між оперативним і стратегічним управлінням?
6. Назвіть основні державні органи управління фінансами в Україні.
7. Назвіть основні суб'єкти управління фінансами.
8. Назвіть основні ланки фінансової системи розвинутих країн.

Теми науково-дослідних робіт

1. Функції та напрями діяльності Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України.
2. Роль місцевих органів влади і регіональних адміністрацій в управлінні фінансами.
3. Організаційний механізм управління фінансами в Україні.

Тестові завдання

1. Система принципів і методів розробки й реалізації управлінських рішень, пов'язаних із формуванням, розподілом (перерозподілом) фондів коштів, що перебувають у складі фінансової системи держави, та їх ефективного використання, – це:

- а) фінансова система;
- б) управління фінансами;
- в) фінансова політика;
- г) система фінансового контролю.

2. Які функціональні елементи НЕ входять до системи управління фінансами?

- а) планування;
- б) оперативне управління;
- в) контроль;
- г) мотивація.

3. До принципу управління фінансами підприємств НЕ належить:

- а) принцип економічної і юридичної самостійності;
- б) принцип самофінансування;
- в) принцип матеріальної зацікавленості;
- г) принцип суброгації.

4. Якому з методів управління державними фінансами відповідає таке визначення: «спеціальна діяльність, яка реалізується через систему спостереження і перевірок законності створення і ефективності використання грошових фондів»?

- а) фінансове планування;
- б) фінансове регулювання;
- в) фінансовий облік;
- г) фінансовий контроль.

5. Функція управління, яка завершує будь-яку діяльність і являє собою перевірку, а також постійне спостереження з метою перевірки чи нагляду – це:

- а) контроль;
- б) мотивація;
- в) ревізія;
- г) планування.

6. Комплекс заходів, що проводяться на основі аналізу ситуації, що склалася, для досягнення поставленої мети шляхом коригування фінансових відносин і наявних ресурсів – це:

- а) фінансовий контроль;
- б) оперативне управління;
- в) фінансове прогнозування;
- г) стратегічне управління.

7. Завданням Державної фіскальної служби України є:

- а) фінансування видатків Державного бюджету;
- б) попередження і розкриття правопорушень у сфері оподаткування;
- в) контроль за своєчасним виконанням Державного бюджету;
- г) проведення методичної роботи з питань фінансового і бюджетного планування.

8. Загальне управління фінансами, що включає дії, розраховані на довгострокову перспективу і розв'язання глобальних завдань розвитку фінансової системи країни, – це:

- а) тактичне управління;
- б) стратегічне управління;
- в) термінове управління;
- г) довгострокове прогнозування.

9. Контроль за виконанням державного бюджету України НЕ є функцією:

- а) Пенсійного фонду України;
- б) Міністерства фінансів України;
- в) Державного казначейства;
- г) Рахункової палати України.

**10. Продукт поділу і спеціалізації управлінської праці, відокремлений на-
прям управлінської діяльності, що дає змогу здійснювати управлінський
вплив, – це:**

- а) функція управління;
- б) функція контролю;
- в) функція прогнозування;
- г) інформаційне забезпечення.

Завдання для самостійної роботи

- 1.** Складіть схему «Органи управління фінансами в Україні».
- 2.** Проаналізуйте показники досягнення стратегічних цілей реформування системи управління державними фінансами в Україні.
- 3.** Оцініть результативність виконання Міністерством фінансів України власних повноважень.
- 4.** Проаналізуйте результативність виконання Державною казначейською службою України власних повноважень.

План

- 5.1. Поняття фінансового права та системи фінансового права.
- 5.2. Правове регулювання фінансових відносин.
- 5.3. Фінансово-правові відносини у системі ринкової економіки.
- 5.4. Бюджетні правовідносини в Україні.
- 5.5. Податкові правовідносини в Україні.
- 5.6. Правове регулювання фінансових послуг та фондового ринку.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- чинного фінансового законодавства;
- визначення термінів, що використовуються у фінансовому праві;
- основних фінансово-правових інститутів та їх зміст.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- аналізувати чинне законодавство та виявляти прогалини в ньому;
- давати правову характеристику щодо конкретних ситуацій, які виникають у сфері реалізації фінансових правовідносин.

Понятійно-категорійний апарат теми

Фінансові правовідносини, суб'єкти фінансових правовідносин, об'єкти фінансових правовідносин, фінансове право, суб'єкт фінансового права, бюджетне законодавство, податкове законодавство.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення системи фінансового права.
2. Охарактеризуйте загальну частину фінансового права, що об'єднує норми фінансового права і правові інститути.
3. Розкрийте особливу частину фінансового права, яка містить норми і правові інститути, що регулюють окремі напрями фінансової діяльності держави та різні елементи фінансової системи.
4. Охарактеризуйте відносини, що регулюються фінансовим правом.
5. Охарактеризуйте джерела фінансового права.
6. Які способи реалізації фінансової політики включає фінансово-правовий режим?
7. Що включають до складу бюджетних правовідносин?
8. У чому проявляється зміст податкових правовідносин?

9. Охарактеризуйте склад податкового законодавства України.
10. Які органи здійснюють державне регулювання фінансових послуг?

Теми науково-дослідних робіт

1. Система фінансового права України в сучасних умовах.
2. Податкові правовідносини як різновид фінансово-правових відносин.
3. Резерви поліпшення якості фінансового законодавства в Україні.

Тестові завдання

1. Фінансове право являє собою:

- а) сукупність юридичних норм, які регулюють фінансові відносини та фінансову діяльність у суспільстві;
- б) вироблення фінансової політики та її реалізацію за допомогою фінансового механізму;
- в) законодавчі акти, що регламентують фінансові відносини на макрорівні;
- г) закони про бюджетну і податкову системи.

2. Норми загальної частини фінансового права визначають:

- а) зміст, принципи та методи фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування;
- б) систему органів управління фінансовою діяльністю;
- в) відповідальність за порушення норм фінансового права;
- г) усі відповіді правильні.

3. Загальна частина фінансового права містить:

- а) норми і правові інститути, що регулюють окремі напрями фінансової діяльності держави;
- б) різні елементи фінансової системи;
- в) правильні відповіді а, б;
- г) правильної відповіді немає.

4. Серед правових інститутів Особливої частини фінансового права провідне місце займають:

- а) бюджетне і податкове право;
- б) інститут державних цільових фондів та страхове право;
- в) банківське право та інститут державного кредиту;
- г) усі відповіді правильні.

5. Основним методом фінансового права є:

- а) балансовий метод;
- б) метод владних припасів;
- в) нормативний метод;
- г) правильної відповіді немає.

6. До складу фінансових правовідносин належать такі основні групи відносин:

- а) відносини між фінансовими органами;
- б) відносини між державними підприємствами і кредитними органами;
- в) відносини між фінансовими органами та громадянами;
- г) правильні відповіді а, в.

7. До джерел фінансового права належать:

- а) Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Господарський кодекс України;
- б) загальні та спеціальні закони;
- в) міжнародні правові акти та стандарти, ратифіковані Верховною Радою України;
- г) усі відповіді правильні.

8. Фінансове право поєднує:

- а) бюджетні відносини;
- б) податкові відносини;
- в) відносини щодо фінансово-правової відповідальності;
- г) усі відповіді правильні

9. Бюджетні правовідносини включають:

- а) встановлення бюджетного устрою та бюджетної системи України;
- б) організацію бюджетного процесу;
- в) правильні відповіді а, б;
- г) встановлення чинної системи оподаткування.

10. Податкове законодавство України складається з:

- а) Конституції України, Податкового кодексу України, чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюється питання оподаткування;
- б) Конституції України, Податкового кодексу України, Бюджетного кодексу, чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюється питання оподаткування;
- в) чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюється питання оподаткування;
- г) Податкового кодексу України, Бюджетного кодексу України.

Завдання для самостійної роботи

1. Користуючись Конституцією України, визначте права органів державної влади у галузі фінансової діяльності.

2. Зобразіть схематично систему органів, які здійснюють управління державними фінансами в Україні.

3. Підберіть по 2 приклади джерел фінансового права таких форм: закон, кодекс, указ, постанова, наказ, інструкція. Зазначте, які державні органи мають право видавати акти у цих формах.

ТЕМА 6. ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ

План

- 6.1. Поняття фінансового контролю.
- 6.2. Класифікація фінансового контролю.
- 6.3. Призначення і організація фінансового контролю.
- 6.4. Система фінансового контролю в Україні.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- поняття фінансового контролю, його змісту та механізму;
- класифікації фінансового контролю;
- особливостей системи фінансового контролю України.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- визначати основні засади функціонування окремих сегментів системи державного фінансового контролю;
- визначати взаємозв'язки, що виникають між об'єктами та суб'єктами державного фінансового контролю;
- визначати проблеми та перспективи розвитку державного фінансового контролю.

Понятійно-категорійний апарат теми

Фінансовий контроль, загальнодержавний фінансовий контроль, відомчий фінансовий контроль, внутрішньогосподарський фінансовий контроль, громадський фінансовий контроль, аналіз, аудит, ревізія.

Питання для самоконтролю

1. Поняття фінансового контролю.
2. Назвіть основні принципи фінансового контролю.
3. Назвіть основні елементи фінансового контролю.
4. Назвіть форми і види фінансового контролю.
5. Суб'єкти фінансового контролю.
6. Які основні риси фінансового контролю?
7. Назвіть основні завдання фінансового контролю.
8. Що охоплює ширше коло об'єктів для перевірок: ревізія чи перевірка?
9. На яких законодавчих актах ґрунтується проведення фінансового контролю?
10. Які основні недоліки здійснення фінансового контролю в Україні?

Теми науково-дослідних робіт

1. Органи державного і муніципального фінансового контролю: їх повноваження та функції.
2. Шляхи підвищення ефективності фінансового контролю в Україні.

Тестові завдання

1. Державний фінансовий контроль включає:

- а) загальнодержавний та відомчий контроль;
- б) відомчий та незалежний контроль;
- в) аудиторський та внутрішньогосподарський контроль;
- г) комплексний фінансовий контроль.

2. Фінансовий контроль як інформаційна система включає:

- а) збір та обробку інформації;
- б) аналіз і передачу контролюючої інформації для контролю;
- в) збереження інформації для контролю;
- г) збір, обробку, аналіз, збереження і передачу інформації для контролю.

3. До форм фінансового контролю НЕ належить:

- а) попередній контроль;
- б) послідовний контроль;
- в) поточний контроль;
- г) наступний контроль.

4. До методів фінансового контролю НЕ належить:

- а) аудит;
- б) ревізія;
- в) перевірка;
- г) прогнозування проблем.

5. Фінансовий контроль – це:

- а) функція держави;
- б) функція податкових органів;
- в) заходи фінансової політики;
- г) сукупність заходів фінансової служби.

6. Форма фінансового контролю, яку застосовують у приміщеннях органів виконавчої влади під час перевірки показників звітності, – це:

- а) камеральна перевірка;
- б) службове розслідування;
- в) фінансова експертиза;
- г) слідство.

7. Методи фінансового контролю – це:

- а) конкретні способи (прийоми), що застосовуються під час здійснення контрольних функцій;
- б) окремі сторони виявлення змісту фінансового контролю;
- в) складник, що частково виражає зміст цілого;
- г) складник, що відрізняється від інших частин суб'єктами та об'єктами контролю.

8. Фінансовий контроль за фінансово-господарською діяльністю підприємства здійснюють:

- а) фінансова служба та бухгалтерія підприємства;
- б) держава;
- в) аудиторські фірми;
- г) Державна податкова служба і бухгалтерія підприємства, аудиторські фірми або окремі аудитори.

9. Перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку первинних документів, іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання – це:

- а) державний фінансовий контроль;
- б) ревізія;
- в) аудит;
- г) перевірка.

10. Залежно від джерел інформації та методики виконання контрольних дій існує:

- а) документальний фінансовий контроль і фактичний фінансовий контроль;
- б) тактичний фінансовий контроль;
- в) стратегічний фінансовий контроль;
- г) дистанційний фінансовий контроль.

Завдання для самостійної роботи

1. Знайдіть відповідність принципів контролю:

Назва принципу	Сутність принципу
1. Незалежність	А. За результатами контрольної перевірки завжди вживаються певні заходи
2. Превентивність	Б. Передбачає обов'язкове опублікування інформації про нормативну базу контролю, повноваження органів, які здійснюють контроль, права осіб, яких перевіряють, звітів про результати перевірок, а також обов'язкову відкритість для суспільства і засобів масової інформації процедур розгляду та прийняття рішень за результатами контролю
3. Дієвість	В. Передбачає обов'язковість застосування контролером неупередженого і самостійного, не обумовленого будь-яким впливом підходу до розгляду будь-яких професійних питань і формування суджень та висновків

Назва принципу	Сутність принципу
4. Всеохоплюючий характер	Г. Попереджувальний характер фінансового контролю
5. Об'єктивність	Д. Передбачає відсутність у контролера під час формування його думки фінансової, майнової або будь-якої іншої зацікавленості у справах економічного суб'єкта, діяльність якого перевіряється
6. Гласність	Ж. По можливості фінансовий контроль повинен охоплювати всі сторони фінансово-господарської діяльності

2. Заповніть таблицю, зазначивши відповідність наведеного переліку стовпчикам таблиці: нормативно-правова перевірка, інвентаризація, контрольні заміри, логічна перевірка документів, аналітична перевірка звітності, експертна перевірка документів, експертно-лабораторний аналіз, спостереження, техніко-економічні розрахунки, групування даних.

Методичні прийоми фактичного та документального контролю

Методичні прийоми фактичного контролю	Методичні прийоми документального контролю
1.	1.
2.	2.
3.	3.

3. Ознайомтеся з Законом України «Про Рахункову палату» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19%20#Text>) і дайте відповідь:

1. Що являє собою фінансовий аудит?
2. Що передбачає аудит ефективності?
3. Об'єкти контролю Рахункової палати.
4. Що робить Рахункова палата за результатами здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту)?
5. Які права мають члени Рахункової палати для того, щоб виконувати покладені на них повноваження?
6. Які особливості має здійснення державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) щодо фінансування державного бюджету, державного боргу і гарантованого державою боргу?
7. Яка кількість членів Рахункової палати?
8. Які підрозділи включає апарат Рахункової палати?
9. Хто може бути членом Рахункової палати?
10. Який строк повноважень члена Рахункової палати?
11. Які повноваження має член Рахункової палати?
12. Яку інформацію містить Щорічний звіт про діяльність Рахункової палати?
13. Які права мають особи, які входять до складу контрольної групи Рахункової палати, під час здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту)?

14. Що зазначається в Акті за результатами здійснення аудиту ефективності, фінансового аудиту?

План

- 7.1. Поняття і функції фінансів підприємств.
- 7.2. Фінансові ресурси підприємств, їх склад і джерела формування.
- 7.3. Фінансові аспекти формування та функціонування основних засобів.
- 7.4. Фінансове забезпечення функціонування обігових коштів.
- 7.5. Формування фінансових результатів суб'єктів господарювання.
- 7.6. Фінанси некомерційних установ і організацій.
- 7.7. Фінанси громадських організацій і благодійних фондів.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- місця фінансів підприємств у фінансовій системі України;
- складу та структури фінансових ресурсів підприємств;
- поняття фінансового механізму підприємств.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- визначати поняття і функції фінансів підприємств;
- визначати склад фінансових ресурсів підприємств;
- визначати особливості фінансів некомерційних установ і організацій;
- визначати особливості фінансів громадських організацій і благодійних фондів.

Понятійно-категорійний апарат теми

Фінанси підприємств, капітал підприємства, фінансові ресурси підприємства, принципи організації фінансів підприємств, прибуток, фінансова політика підприємства, фінансова діяльність підприємства, амортизаційний фонд, фінансовий резерв підприємства, статутний капітал підприємства.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте функції фінансів комерційних організацій (підприємств).
2. Що включає поняття «організація фінансової діяльності»?
3. Назвіть джерела формування фінансових ресурсів комерційних організацій (підприємств).
4. Охарактеризуйте грошові фонди, що створюються на підприємстві.
5. Назвіть джерела формування фінансових ресурсів некомерційних організацій.
6. У чому особливості організації фінансів бюджетних установ?
7. Як у сучасних умовах вирішується проблема залучення джерел фінансових ресурсів бюджетними установами?

8. На яких засадах будують свою діяльність громадські організації?
9. Як формуються доходи громадських організацій?
10. Дайте характеристику фінансів благодійних фондів.

Теми науково-дослідних робіт

1. Фінанси підприємств як основа фінансів суспільства.
2. Джерела формування фінансових ресурсів підприємств.

Тестові завдання

1. Яке визначення найбільш точно характеризує сутність фінансів комерційних організацій (підприємств)?

- а) сукупність економічних відносин, пов'язаних з формуванням і використанням грошових доходів і накопичень суб'єктів господарювання;
- б) економічні відносини, що виникають внаслідок руху грошей;
- в) сукупність коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємства;
- г) економічні відносини, пов'язані з рухом грошей, формуванням грошових потоків підприємства.

2. Які з наведених нижче відносин НЕ входять до складу фінансів комерційних організацій (підприємств)?

- а) відносини між підприємством та його працівниками;
- б) відносини між підприємством та фінансово-кредитними інститутами;
- в) відносини між робітниками підприємства та торговельними організаціями;
- г) відносини між підприємством та постачальниками і споживачами.

3. Як реалізується розподільна функція фінансів комерційних організацій (підприємств)?

- а) під час складання програми фінансового оздоровлення підприємства;
- б) під час розрахунків показників використання обігових коштів;
- в) під час розподілу виручки від реалізації продукції та під час формування і використання коштів;
- г) під час формування фонду оплати праці з відрахуваннями в цільові фонди.

4. Фінансам комерційних організацій (підприємств) властиві такі функції:

- а) відтворювальна, регулювальна, контрольна;
- б) розподільна, контрольна, стимулююча;
- в) розподільна, контрольна;
- г) акумулююча, розподільна, контрольна.

5. Основним призначенням фінансів комерційних організацій (підприємств) є:

- а) розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту;
- б) забезпечення раціонального використання капітальних вкладень;
- в) забезпечення кругообігу коштів підприємства;
- г) підтримка ефективної структури капіталу підприємств.

6. До складу власних і прирівняних до власних джерел фінансових ресурсів входять:

- а) статутний капітал;
- б) цільові внески юридичних і фізичних осіб;
- в) короткострокові банківські кредити;
- г) страхові відшкодування.

7. До складу зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів комерційних організацій (підприємств) НЕ належать:

- а) кредиторська заборгованість;
- б) довгострокові банківські кредити;
- в) кошти, мобілізовані на фінансовому ринку;
- г) амортизаційні відрахування.

8. До складу фінансових ресурсів, що мобілізуються на фінансовому ринку, входять:

- а) кредитні інвестиції;
- б) страхові відшкодування;
- в) прибуток;
- г) амортизація.

9. Діяльність некомерційної організації спрямована на:

- а) реалізацію суспільних проєктів, ідей;
- б) максимізацію прибутку;
- в) створення конкурентоспроможних товарів;
- г) залучення інвестицій.

10. Фінанси бюджетних установ належать до сфери:

- а) фінансів сфери нематеріального виробництва;
- б) фінансів некомерційних організацій;
- в) державних і місцевих фінансів;
- г) фінансів сфери матеріального виробництва.

11. Джерелом фінансових ресурсів під час створення комерційної організації є:

- а) статутний капітал;
- б) дохід від реалізації майна;
- в) позареалізаційні доходи;
- г) виручка від реалізації продукції.

Завдання для самостійної роботи

- 1.** Охарактеризуйте фінансово-інвестиційний потенціал Вінницької області.
- 2.** Шляхи активізації фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання Вінницької області.

ТЕМА 8. ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

План

8.1. Поняття і роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі країни.

8.2. Склад, структура і розподіл доходів домогосподарств в Україні.

8.3. Перспективи розвитку фінансів домогосподарств в Україні.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- поняття і значення фінансів домогосподарств;
- джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів домогосподарств.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набутися вміння:

- визначати особливості фінансової поведінки домогосподарств,
- визначати напрями раціоналізації фінансової поведінки українських домогосподарств на сучасному етапі.

Понятійно-категорійний апарат теми

Фінанси домогосподарств, бюджет домогосподарства; прожитковий мінімум, заощадження, організовані заощадження населення, неорганізовані грошові заощадження населення.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте економічну сутність фінансів домогосподарств.
2. Як співвідносяться поняття «домогосподарство» і «сім'я»?
3. Що таке прожитковий мінімум?
4. Як пов'язані фінанси домогосподарств з іншими сферами та ланками фінансової системи?
5. Що включають у себе грошові та сукупні доходи домогосподарств?
6. Що являють собою організовані та неорганізовані заощадження населення?
7. Як утворюються фонди домогосподарств, за якими ознаками вони поділяються?
8. Як класифікуються видатки домогосподарств?

Теми науково-дослідних робіт

1. Сучасний стан та розвиток фінансів домогосподарств в Україні.
2. Заощадження домогосподарств в Україні та їх мотивація.

3. Формування та використання сукупних фінансових ресурсів домогосподарств.

Тестові завдання

1. Домогосподарство є сукупністю осіб, які:

- а) спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя;
- б) ведуть відокремлене господарство;
- в) окремо витрачають зароблені кошти;
- г) не перебувають один з одним у родинних стосунках або стосунках свояцтва.

2. Фінанси домогосподарств – це:

- а) соціально-економічні грошові відносини з приводу формування та використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів;
- б) соціально-економічні грошові відносини з приводу формування та використання доходів і видатків державних та місцевих фінансів;
- в) соціально-економічні грошові відносини з приводу формування та використання фондів фінансових ресурсів населення для задоволення особистих потреб громадян;
- г) соціально-економічні грошові відносини з приводу формування та використання позабюджетних цільових фондів.

3. Сукупні доходи домогосподарств включають:

- а) грошові доходи домогосподарств у вигляді оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості;
- б) усі грошові та негрошові доходи домогосподарств, отримані незалежно від джерел їх надходження;
- в) суми грошових та натуральних надходжень, одержаних членами домогосподарства;
- г) правильні відповіді а і б.

4. Грошові доходи домогосподарств включають:

- а) грошові доходи домогосподарств у вигляді оплати праці, доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходів від власності та ін.;
- б) усі грошові та негрошові доходи домогосподарств, отримані незалежно від джерел їх надходження;
- в) суми грошових та натуральних надходжень, одержаних членами домогосподарства;
- г) правильної відповіді немає.

5. Сукупні витрати домогосподарств включають:

а) витрати на купівлю продуктів харчування, непродовольчих товарів, на оплату послуг тощо;

б) усі грошові та натуральні витрати, що здійснені членами домогосподарства;

в) витрати на оплату послуг, пов'язані з веденням особистого підсобного господарства, витрати на купівлю нерухомості, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, приріст вкладів до банківських установ, аліменти, податки, збори, внески та ін.;

г) правильні відповіді а і б.

6. Грошові витрати домогосподарств включають:

а) витрати на купівлю продуктів харчування та непродовольчих товарів;

б) витрати на купівлю одягу та взуття;

в) витрати на оплату послуг та витрати, пов'язані з веденням особистого господарства;

г) витрати на купівлю продуктів харчування, непродовольчих товарів, на оплату послуг, витрати на купівлю нерухомості, на будівництво, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, приріст вкладів до банківських установ, аліменти, податки, збори, внески та ін.

7. Прожитковий мінімум – це:

а) суми грошових та натуральних надходжень, одержаних членами домогосподарства у вигляді оплати праці;

б) вартість грошової допомоги та подарованих домогосподарством родичам та іншим особам продуктів харчування, отриманих з особистого підсобного господарства;

в) вартісна величина достатнього для нормального функціонування організму людини, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості;

г) усі грошові та негрошові доходи домогосподарств, отримані незалежно від джерел їх надходження.

8. Фінанси домогосподарств за їх соціальною роллю поділяються на:

а) фінанси життєзабезпечення, фінанси професійного й соціального розвитку, фінанси поліпшення умов життя й середовища перебування, фінанси соціальних пріоритетів;

б) фінанси однаків, фінанси родин, домогосподарств (часткових і повних), фінанси укрупнених родин;

в) оплата найманої праці, доходи від особистого підсобного господарства та промислів, доходи від надання послуг, соціальні трансферти;

г) правильної відповіді немає.

9. Внутрішні грошові потоки домогосподарства виникають між ним та:

- а) іншими домогосподарствами;
- б) його учасниками;
- в) підприємствами (з розподілу частини ВВП у вартісній формі);
- г) державою (з формування бюджетів та цільових позабюджетних державних фондів).

10. Фінансова діяльність домогосподарства виявляється у:

- а) формуванні доходів і здійсненні витрат;
- б) виконуваних домогосподарством функціях;
- в) формуванні сукупних ресурсів і грошових доходів;
- г) вихідних грошових потоках.

Завдання для самостійної роботи

1. Установіть відповідність визначень наведеним термінам:

Терміни (поняття)	Визначення
А. Грошові доходи домогосподарства	1. Сукупність економічних відносин щодо формування, розподілу та використання особистих грошових фондів з метою задоволення потреб окремого домогосподарства
Б. Прожитковий мінімум	2. Сукупність грошових і натуральних (у грошовій оцінці) надходжень, одержаних членами домогосподарства у вигляді заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, доходів від власності, отриманих у вигляді відсотків, дивідендів, цінних паперів, доходів від продажу майна, пенсії, стипендії, соціальної допомоги, грошової допомоги від інших осіб тощо
В. Домогосподарство	3. Сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують і витрачають кошти
Г. Фінанси домогосподарств	4. Частина грошових доходів населення, яка не витрачається на споживання і призначена для забезпечення потреб у майбутньому
Д. Бюджет домогосподарства	5. Мінімально необхідне споживання товарів і послуг для забезпечення життєдіяльності людини в умовах досягнутого розвитку продуктивних сил і загального рівня життя населення
Е. Заощадження	6. Соціально-економічні грошові відносини щодо формування та використання фондів фінансових ресурсів з метою задоволення особистих потреб громадян

План

9.1. Поняття, економічна необхідність і роль страхування в ринковій економіці.

9.2. Основні страхові терміни та принципи страхування.

9.3. Класифікація страхування.

9.4. Страховий ринок: поняття, структура, державний нагляд за діяльністю учасників ринку.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

– економічної природи страхування, його функцій, принципів, місця і ролі у сучасних умовах розвитку економіки;

– основних страхових термінів;

– організаційної структури страхового ринку та його функцій.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

– аналізувати сучасний стан страхування в Україні;

– узагальнювати тенденції і закономірності розвитку вітчизняного та світового страхових ринків.

Понятійно-категорійний апарат теми

Страхування, майнове страхування, особисте страхування, страхування відповідальності, страхова послуга, страховий ринок, перестраховування, страховий брокер, страховий агент.

Питання для самоконтролю

1. Що являє собою страхування як економічна категорія?

2. Назвіть функції страхування.

3. Які виділяють форми страхування?

4. Принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування.

5. Що таке страховий ринок і на яких принципах базується його функціонування?

6. Страховий випадок у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.

7. Дайте характеристику страхування відповідальності.

Теми науково-дослідних робіт

1. Визначте особливості функціонування соціального страхування в Україні та світі.
2. Необхідність і можливість запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування.
3. Визначте тенденції розвитку національного та світового страхового ринків.
4. Об'єктивна необхідність і роль майнового страхування.
5. Страхування фінансових і кредитних ризиків.

Тестові завдання

1. Страхування – це:

- а) вид суспільно-політичних відносин між державою і громадянами;
- б) вид майнових відносин між страховиком і страхувальником;
- в) грошові відносини між учасниками страхування з оплати страхових внесків і формування страхових фондів;
- г) вид цивільно-правових відносин між страховиком і страхувальником у зв'язку з відшкодуванням збитків юридичним або фізичним особам зі страхових фондів, які формуються зі страхових внесків.

2. Франшиза – це:

- а) форма договору страхування;
- б) одна з систем страхового забезпечення;
- в) частка збитку, що не відшкодовується страховиком;
- г) страховий тариф.

3. Страхувальник – це:

- а) фізична особа, яка має право укладати договір страхування;
- б) юридична особа, яка згідно з договором страхування зобов'язана відшкодувати збитки потерпілим;
- в) юридична особа та дієздатний громадянин, який уклав договір страхування;
- г) особа, яка представляє інтереси страховика у вирішенні та врегулюванні заявлених претензій страхувальника, пов'язаних зі страховим випадком.

4. Грошова сума, у межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний здійснити виплату у разі настання страхового випадку, – це:

- а) страховий тариф;
- б) страхова премія;
- в) страхове відшкодування;
- г) страхова сума.

5. Галузь страхової діяльності, в якій об'єктом страхування є майнові інтереси, що пов'язані з життям, здоров'ям і працездатністю страхувальника або застрахованої особи, – це:

- а) майнове страхування;
- б) страхування відповідальності;
- в) особисте страхування;
- г) страхування життя.

7. Система прав, зобов'язань, гарантій, яка передбачає надання страхового захисту, називається:

- а) обов'язкове державне соціальне страхування;
- б) страховий акт;
- в) страховий випадок;
- г) страховий ризик.

8. Застрахованою у загальнообов'язковому соціальному страхуванні може бути:

- а) тільки юридична особа;
- б) тільки фізична особа (громадянин України, іноземець, особа без громадянства);
- в) як фізична, так і юридична особа;
- г) тільки фізична особа – громадянин України.

9. Система прав, зобов'язань, гарантій, яка передбачає надання страхового захисту, називається:

- а) обов'язкове державне соціальне страхування;
- б) страховий акт;
- в) страховий випадок;
- г) страховий ринок.

10. Максимальна кількість об'єктів, що може бути охоплена страхуванням, називається:

- а) страховий ліміт;
- б) страховий портфель;
- в) страхове поле;
- г) система страхового покриття.

Завдання для самостійної роботи

1. Виконайте завдання:

- а) проаналізуйте рівень розвитку страхового ринку в Україні;
- б) проаналізуйте фінансовий стан страхових компаній України за останні 3 роки (за вибором здобувача). Зробіть висновки;

в) проаналізуйте співвідношення обсягів обов'язкового й добровільного страхування в Україні. Виділіть найбільш популярні види обов'язкового та добровільного страхування. Зробіть висновки.

2. Опрацюйте, статті 1, 4, 8, 17, 31, 40, 44, 86, 91, 92, 95, 114 Закону України від 18.11.2021 № 1909-IX «Про страхування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>. Дайте відповіді на такі питання:

1. Що таке страхування? Хто такий страховик, страхувальник? Що являє собою страхова послуга?
2. Які організаційно-правові форми страховиків передбачено в Україні?
3. Які класи належать до класів страхування іншого, ніж страхування життя?
4. Які класи належать до класів страхування життя?
5. Яким повинен бути розмір мінімального капіталу страховика?
6. Які обов'язки має страхувальник за договором страхування?
7. Які обов'язки має страховик за договором страхування?
8. Розкрийте сутність понять «страхова сума», «страхова вартість», «страхове покриття», «страхова виплата» і «франшиза».
9. Що таке перестрахування, перестрахова послуга?
10. Які функції (перші 10 функцій) передбачено для уповноваженого органу, що здійснює державний нагляд за страховою діяльністю в Україні?
11. Яку інформацію зобов'язаний надати клієнту до укладення договору страхування життя страховик (страховий посередник)?
12. Що таке страховий тариф?
13. З чого складається страховий тариф (брутто-тариф)?
14. Які існують вимоги до інвестиційної діяльності страховика?
15. Що передбачає виконання актуарної функції?

ТЕМА 10. БЮДЖЕТ ТА БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

План

- 10.1. Поняття, функції та роль державного бюджету.
- 10.2. Бюджетна система держави.
- 10.3. Бюджетна політика.
- 10.4. Бюджетний процес і бюджетний механізм.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- сутності, ролі та значення бюджету у системі фінансових відносин;
- особливостей організації бюджетної системи та бюджетного процесу в Україні;
- особливості відносин між ланками бюджетної системи.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набутися вмінь:

- аналізувати методи формування доходів бюджетів;
- визначати пріоритетні напрями видатків бюджету;
- визначати джерела фінансування бюджетного дефіциту.

Понятійно-категорійний апарат теми

Бюджет держави, бюджетна система, бюджетне планування, бюджетне регулювання, бюджетний процес, бюджетний устрій, видатки бюджету, виконання бюджету, доходи бюджету, міжбюджетні відносини, міжбюджетні трансферти, місцеві бюджети, поточні бюджетні видатки.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику основних принципів побудови бюджетної системи України.
2. Дайте визначення бюджету як економічної категорії.
3. Яким документом визначаються правові засади функціонування бюджетної системи України, її принципи, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства?
4. Дайте визначення доходів бюджету.
5. За якими ознаками класифікують доходи бюджету?
6. Що таке витрати бюджету і які ознаки покладено в основу їх класифікації?
7. Що таке бюджетна система і яка її структура?
8. Які принципи закладені в основу побудови бюджетної системи України?

9. Що таке бюджетний процес і які він включає основні етапи?

10. Хто виступає головним розпорядником бюджетних коштів і які він має права та повноваження?

11. Що в Бюджетному кодексі України розуміється під бюджетним розписом?

12. Що таке бюджетний дефіцит і які існують джерела його погашення?

Теми науково-дослідних робіт

1. Пріоритети бюджетної політики в сучасних умовах.

2. Роль державного бюджету в реалізації програм відбудови та розвитку економіки України.

3. Напрями зміцнення власної дохідної бази місцевих бюджетів України.

4. Аналіз світового досвіду використання фінансових інструментів для обмеження розміру державного боргу і можливості його застосування в Україні.

Тестові завдання

1. Державний бюджет за економічним змістом – це:

а) план створення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України, органами влади АР Крим, місцевими органами самоврядування;

б) загальнодержавний фонд коштів, з якого органи державної влади отримують кошти для матеріального забезпечення свого функціонування;

в) сукупність грошових відносин між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами, з іншого боку, з приводу формування і використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для виконання державою її функцій;

г) загальний можливий розрахунок майбутніх витрат і очікуваних для їх покриття доходів держави з підведеним балансом для певного періоду.

2. Державний бюджет як фінансовий план – це:

а) встановлений нормами закону, прийнятого ВР, або рішеннями місцевих Рад, план формування та використання децентралізованого фонду коштів, необхідних для здійснення їх завдань і функцій держави загалом та органів місцевого самоврядування;

б) розпис (баланс) доходів і видатків держави, який затверджується парламентом і Президентом у вигляді закону;

в) план формування централізованого фонду коштів, який відображає економічну, соціальну, оборонну та міжнародну політику держави;

г) плановий документ, у якому встановлюється обсяг бюджетних асигнувань, їх постатейний і поквартальний розподіл.

3. Які показники характеризують стан державного бюджету як фінансового плану?

- а) профіцит, баланс, надлишок, дефіцит;
- б) бюджетний дефіцит, баланс бюджету, профіцит, надлишок;
- в) бюджетна рівність, бюджетний дефіцит, перевищення доходів над витратами;
- г) рівність доходів і витрат бюджету, бюджетний дефіцит, перевищення доходів над витратами.

4. Зведений бюджет України містить показники:

- а) Державного бюджету України та позабюджетних фондів;
- б) Державного бюджету України та місцевих бюджетів;
- в) Державного бюджету України та бюджету АР Крим;
- г) усіх бюджетів країни та позабюджетних фондів.

5. За причинами виникнення бюджетний дефіцит поділяється на:

- а) вимушений і свідомий;
- б) стійкий і тимчасовий;
- в) відкритий і прихований;
- г) активний і пасивний.

6. Спеціальний фонд бюджету передбачає:

- а) загальний характер надходжень і витрат;
- б) цільовий характер надходжень і витрат;
- в) фінансування виключно бюджетного дефіциту;
- г) накопичення коштів для погашення зовнішніх кредитів.

7. Бюджетна система України – це:

- а) єдине систематизоване угруповання доходів і витрат;
- б) сукупність усіх бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіального устрою і регульована правовими нормами;
- в) документ, у якому визначено розподіл доходів та фінансування видатків бюджету;
- г) сукупність державного бюджету та бюджетів областей.

8. Регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання, звітування про виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства – це:

- а) бюджетна система;
- б) бюджетний устрій;
- в) бюджетний процес;
- г) міжбюджетні відносини.

9. Доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності – це:

- а) неподаткові надходження;
- б) податкові надходження;
- в) доходи від операцій з капіталом;
- г) трансферти.

10. Безоплатні та безповоротні платежі, отримані від інших бюджетів – це:

- а) податкові надходження;
- б) неподаткові надходження;
- в) міжбюджетні трансферти;
- г) доходи від операцій з капіталом.

11. Доходи від реалізації основного капіталу, державних запасів, землі та нематеріальних активів – це:

- а) міжбюджетні трансферти;
- б) податкові надходження;
- в) неподаткові надходження;
- г) доходи від операцій з капіталом.

12. Перевищення видатків бюджету над його доходами з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та повернення їх до бюджету – це:

- а) профіцит бюджету;
- б) дефіцит бюджету;
- в) кредитування бюджету;
- г) збалансований бюджет.

13. Джерелами фінансування дефіциту Державного бюджету є:

- а) внутрішні позики органів місцевої влади;
- б) внутрішні та зовнішні позики органів місцевого самоврядування;
- в) позики приватних осіб;
- г) державні зовнішні та внутрішні позики.

14. До податкових надходжень бюджету належать:

- а) податок на додану вартість (ПДВ), податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), акцизний податок;
- б) доходи від власності, штрафи, санкції;
- в) надходження від продажу основного капіталу, землі, нематеріальних активів;
- г) офіційні трансферти, доходи від урядів іноземних країн та міжнародних організацій.

15. Найбільшим за розміром джерелом формування дохідної частини бюджету є:

- а) акцизний податок;
- б) податок на доходи фізичних осіб (ПДФО);
- в) податок на додану вартість (ПДВ);
- г) податок на прибуток підприємства.

Завдання для самостійної роботи

1. Установіть, які саме принципи побудови бюджетної системи України наведені в запропонованому переліку:

Назва принципу	Зміст принципу
А. Принцип єдності	Принцип 1. Розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами, ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача
Б. Принцип самостійності	
В. Принцип повноти	Принцип 2. Бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями
Г. Принцип обґрунтованості	
Д. Принцип субсидіарності	Принцип 3. Інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету й місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету і місцевих бюджетів
Е. Принцип публічності та прозорості	
Ж. Принцип ефективності та результативності	Принцип 4. Повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період
И. Принцип цільового використання бюджетних коштів	
К. Принцип справедливості і неупередженості	Принцип 5. Бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик і правил
Л. Принцип збалансованості	
	Принцип 6. Під час складання та виконання бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, через забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, Автономною Республікою Крим, місцевим самоврядуванням за умови залучення мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату за використання визначеного бюджетом обсягу коштів

2. Опрацюйте Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI, статті 1, 2, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 19, 32.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що таке бюджет? Визначте складники загального та спеціального фонду бюджету.
2. Що таке Зведений бюджет України? З якою метою він розробляється?
4. Визначте принципи побудови бюджетної системи України.

5. Як класифікують доходи бюджету та які їх види виокремлюють за бюджетною класифікацією?

6. Як класифікують видатки бюджету та які їх види виокремлюють за кожною з наведених класифікацій?

7. Які види надходжень входять до складу неподаткових надходжень бюджету?

8. Що таке міжбюджетні трансферти?

9. Що таке бюджетний процес та які стадії він має? Визначте учасників бюджетного процесу.

10. Які організаційні засади складання Бюджетної декларації та проекту Державного бюджету України виділені в Бюджетному кодексі?

3. Проаналізуйте обсяг та структуру доходів та видатків Державного бюджету України за останні три роки, використовуючи дані Державного вебпорталу бюджету для громадян (<https://openbudget.gov.ua/>).

План

- 11.1. Поняття, необхідність і функції податків.
- 11.2. Елементи системи оподаткування та класифікація податків.
- 11.3. Пряме оподаткування.
- 11.4. Непряме оподаткування.
- 11.5. Податкова політика та податкова система України.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- сутності та призначення податків, функцій податків;
- змісту та складників податкової політики;
- сутності окремих понять і термінів, що визначають зміст податкових відносин: плата, податок, збір, відрахування і внески;
- змісту та особливостей елементів системи оподаткування й можливостей застосування їх до конкретних податків.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- класифікувати податки та розуміти переваги, недоліки й особливості кожної їх групи;
- проводити порівняльний аналіз вітчизняної і зарубіжної практики функціонування податкових систем;
- визначати рівень податкового навантаження.

Понятійно-категорійний апарат теми

Податки загальнодержавні, податки і збори місцеві, податки непрямі, податки прямі, податкова політика, податкова система, податкові відносини, система оподаткування, ставка податку.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення податків.
2. Сформулюйте основні відмінності податків як економічної категорії.
3. За якими ознаками класифікуються податки?
4. Дайте визначення податкової системи.
5. Чим прямі податки відрізняються від непрямих?
6. Які категорії товарів зазвичай у світовій практиці є підакцизними і які об'єкти є підакцизними в Україні?
7. До якої групи податків належить ПДВ?

8. Що являє собою податковий кредит?
9. Хто виступає платником податку на прибуток?
10. Податок на доходи фізичних осіб в Україні.

Теми науково-дослідних робіт

1. Податки як інструмент вирішення питань післявоєнного відновлення України.
2. Податки на майно в Україні і світі.
3. Походження та розвиток податку на додану вартість.
4. Види пасивних доходів фізичних осіб та особливості їх оподаткування в Україні.
5. Сформулюйте пропозиції щодо підвищення ролі податків у формуванні доходів бюджету Вінницької міської територіальної громади.

Тестові завдання

1. Які податки називаються непрямими?

- а) податки, які безпосередньо встановлюються тим, хто їх сплачує і які раховуються та сплачуються з доходів самих платників;
- б) податки, які сплачуються покупцями в цінах на товари та послуги, а перераховуються до бюджету продавцями відповідних товарів і послуг;
- в) податки, які встановлюються на загальнодержавному рівні;
- г) податки, які сплачуються за майно, що знаходиться в розпорядженні платника.

2. Які податки називаються прямими?

- а) податки, які встановлюються на майно і доходи безпосередньо тим, хто їх сплачує, та які сплачуються платниками з власних доходів;
- б) податки, які сплачуються покупцями в цінах на товари та послуги, а перераховуються до бюджету продавцями відповідних товарів і послуг;
- в) податки, які встановлюються на загальнодержавному рівні;
- в) податки, які сплачуються з операцій реалізації рухомого і нерухомого майна.

3. Які ставки податків встановлюються у процентах до бази оподаткування?

- а) специфічні;
- б) змішані;
- в) пропорційні;
- г) адвалорні.

4. Знайдіть правильне визначення поняття «податкова система»:

- а) сукупність податків і платежів, які встановлює держава;
- б) сукупність обов'язкових платежів до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів;
- в) сукупність обов'язкових платежів до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів, що справляються у встановленому законом порядку;
- г) сукупність загальнодержавних і місцевих податків і зборів, які сплачуються платниками у встановленому порядку та механізмі їх сплати.

5. Залежно від рівня державного управління податки поділяються на:

- а) загальнодержавні, місцеві;
- б) прямі, непрямі;
- в) систематичні, разові.
- г) прогресивні, регресні, пропорційні.

6. Як класифікуються податки за формою оподаткування?

- а) прямі, непрямі;
- б) загальнодержавні, місцеві;
- в) розкладні, окладні;
- г) прогресивні, регресні, пропорційні.

7. Податок на майно в Україні складається з:

- а) податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; плати за землю; податку на рухоме майно;
- б) податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; плати за землю; транспортного податку;
- в) податку на рухоме майно; плати за землю; транспортного податку;
- г) податку на майно; податку за землю; податку на доходи фізичних осіб.

8. У чому полягає сутність податку на додану вартість (ПДВ)?

- а) ПДВ – це податок, який нараховується на прибуток підприємств;
- б) ПДВ – це податок, який нараховується у вигляді надбавки до ціни товарів та послуг, що продаються;
- в) ПДВ – це податок, який нараховується з доходів покупців товарів і послуг;
- г) ПДВ – це податок, який нараховується у вигляді надбавки до ціни окремих видів товарів.

9. Як визначається сума податку на додану вартість (ПДВ), що підлягає сплаті до Державного бюджету?

- а) негативне значення різниці між сумою податкового зобов'язання звітного періоду та сумою податкового кредиту такого звітного періоду;
- б) як сума податкового кредиту звітного періоду;

в) як сума податкового кредиту звітної періоду, зменшеного на суму податкового зобов'язання такого звітної періоду;

г) позитивне значення різниці між сумою податкового зобов'язання звітної періоду та сумою податкового кредиту такого звітної періоду.

10. До підакцизних товарів в Україні НЕ належать:

а) спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво;

б) дорогоцінні метали та ювелірні вироби з них;

в) тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну;

г) електрична енергія.

Завдання для самостійної роботи

1. Виконайте завдання:

1) складіть схему «Хронологія становлення податкової системи України»;

2) порівняйте склад податкової системи України та однієї з зарубіжних країн;

3) визначте податкове навантаження на економіку (податковий коефіцієнт)

за даними таблиці та проаналізуйте динаміку і причини зміни податкового коефіцієнта (за останні 5 років).

Таблиця для розрахунку й аналізу

Рік	ВВП, млн грн	Доходи Зведеного бюджету України, млн грн	Податкові надходження Зведеного бюджету України, млн грн	Податкове навантаження на економіку (податковий коефіцієнт)
2021				
2022				
2023				
2024				
2025				

2. Підприємство реалізує лікарські препарати для населення. У березні виручка від реалізації ліків становила 230 000 грн. У цьому ж місяці підприємство закупило партію ліків для продажу на суму 144 200 грн. Розрахуйте платежі до бюджету з ПДВ за березень поточного року.

3. Петренко отримав у супермаркеті чек за покупки, в якому наявні позиції: ковбаса українська – 210 грн, сир твердий – 328 грн, сметана – 42 грн, банани – 56 грн, вино (одна пляшка 1 л) – 95 грн, горілка (одна пляшка 0,5 л, 40 %) – 140 грн. Розрахуйте суму ПДВ та суму акцизного податку, які будуть вказані у чеку.

План

12.1. Поняття та класифікація державних цільових фондів, їх розвиток в Україні.

12.2. Загальна характеристика державних цільових фондів.

12.3. Державне регулювання соціального страхування.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- поняття державних цільових фондів;
- ролі державних цільових фондів на сучасному етапі;
- нормативно-законодавчого регламентування державних цільових фондів в Україні.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- визначати особливості реформування системи державних цільових фондів в Україні;
- визначати вплив державних фондів цільового призначення на соціально-економічний розвиток країни.

Понятійно-категорійний апарат теми

Державний цільовий фонд, Пенсійний фонд, Недержавний пенсійний фонд, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, ЄСВ, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Державна служба зайнятості, солідарна пенсійна система, накопичувальна пенсійна система.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення фондів цільового призначення та назвіть принципи їх формування.
2. Наведіть класифікацію державних цільових фондів.
3. Назвіть основні джерела формування доходів позабюджетних фондів.
4. Мета й завдання створення Пенсійного фонду України.
5. На фінансування яких заходів спрямовані кошти Пенсійного фонду України?
6. Назвіть рівні системи пенсійного забезпечення в Україні і дайте їх характеристику.
7. Для чого створений фонд загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття та які джерела його формування?

8. Які види витрат на соціальне забезпечення фінансуються із державного бюджету?

9. Що являє собою єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ)?

10. У чому полягає державне регулювання соціального страхування?

Тестові завдання

1. Формування та ведення Державного реєстру соціального страхування здійснює:

а) Фонд соціального страхування;

б) Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

в) Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;

г) Пенсійний фонд.

2. Державні цільові фонди – це:

а) сукупність фондів грошових коштів цільового призначення, які знаходяться в розпорядженні центральних та місцевих органів влади;

б) система формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення місцевим органам влади виконання покладених на них функцій;

в) грошові відносини, що складаються під час використанні централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів держави з метою фінансування розширеного відтворення;

г) децентралізовані фонди грошових коштів, які формуються за рахунок внесків суб'єктів господарювання.

3. Яка (які) ставка (ставки) нарахування ЄСВ діє (діють) з 2016 р.?

а) 36,76 % – 49,70 %;

б) 22 %;

в) 36,76 % – 49,70 % та 3,6 % від зарплати працівників.

4. Вкажіть рівні пенсійного страхування відповідно до законів України:

а) солідарна і накопичувальна система;

б) солідарна система і система недержавного пенсійного забезпечення;

в) накопичувальна система і система недержавного пенсійного забезпечення;

г) солідарна система, накопичувальна система і система недержавного пенсійного забезпечення.

5. До централізованих фондів грошових коштів держави належить:

а) фонд матеріального стимулювання;

б) фонд соціального страхування на випадок безробіття;

в) фонд оплати праці;

г) амортизаційний фонд.

6. За рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі призначаються пенсійні виплати:

а) пенсія за віком, соціальна пенсія, пенсія за вислугою, пенсія у зв'язку з втратою годувальника;

б) пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання, пенсія у зв'язку з втратою годувальника, пенсія за віком;

в) пенсія у зв'язку з втратою годувальника, соціальна пенсія, пенсія за вислугою.

7. Застрахованим у загальнообов'язковому соціальному страхуванні може бути:

а) тільки юридична особа;

б) тільки фізична особа;

в) як фізична, так і юридична особа.

8. Система прав, зобов'язань, гарантій, яка передбачає надання страхового захисту, називається:

а) обов'язкове державне соціальне страхування;

б) страховий акт;

в) страховий випадок;

г) страховий ризик.

9. За цільовим призначенням державні цільові фонди поділяються на:

а) державні і регіональні;

б) централізовані і децентралізовані;

в) економічні і соціальні;

г) соціальні і страхові.

10. За рівнями управління виділяють позабюджетні цільові фонди:

а) пенсійні, медичного страхування, на випадок безробіття;

б) соціальні позабюджетні фонди та інші;

в) загальнонаціональні, регіональні, місцеві;

г) у формі бюджету і у формі спеціальних рахунків.

Теми науково-дослідних робіт

1. Пенсійна реформа в Україні.

2. Демографічна ситуація в Україні і її вплив на пенсійну систему.

3. Основи функціонування Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

4. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: статус, призначення, джерела формування.

Завдання для самостійної роботи

1. Установіть відповідність визначень наведеним термінам:

Терміни (поняття)	Визначення
1. Фонд соціального страхування на випадок безробіття	А. Головним завданням цього фонду є фінансове забезпечення працездатного населення
2. Пенсія	Б. Головним завданням цього фонду є надання допомоги особам, які втратили роботу, а також допомога під час працевлаштування та перекваліфікації
3. Недержавні пенсійні фонди	В. Цільовий позабюджетний фонд, який створюється Пенсійним фондом, пенсійні активи якого використовуються для оплати договорів страхування, довічних пенсій або одноразових виплат
4. Пенсійний фонд	Г. Обов'язкова система пенсійного забезпечення, від якої залежить розмір пенсії громадянам за умови досягнення ними пенсійного віку та відповідного страхового стажу
5. Солідарна система пенсійного забезпечення	Д. Грошова компенсація втрати заробітку внаслідок природного зносу робочої сили у зв'язку із досягненням пенсійного віку або отриманням інвалідності
6. Фонд соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	Е. Фонд коштів, що формується з метою цільового фінансування природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів, а також для зменшення впливу забруднення навколишнього природного середовища на стан здоров'я населення
7. Накопичувальна система пенсійного забезпечення	Ж. Фонд, завдання якого є матеріальне забезпечення громадян у разі втрати заробітної плати внаслідок тимчасової непрацездатності, вагітності, пологів, догляду за малолітньою дитиною
8. Державні цільові фонди	И. Фонди, призначенням яких є забезпечення соціального захисту населення шляхом виплати пенсій, субсидій, фінансування соціальної інфраструктури
9. Фонд охорони навколишнього середовища	К. Фонди, які укладають контракти з вкладниками щодо пенсійного забезпечення на добровільних засадах

ТЕМА 13. БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ, ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ І ДЕРЖАВНИЙ БОРГ

План

13.1. Поняття і основні причини виникнення бюджетного дефіциту.

13.2. Методи оптимізації та джерела покриття бюджетного дефіциту в Україні.

13.3. Поняття державного кредиту, його роль, функції та характерні ознаки.

13.4. Класифікація державних позик і форми державного кредиту.

13.5. Державний борг: поняття, види та обслуговування.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- поняття, видів та основних причин виникнення бюджетного дефіциту;
- поняття, функцій та характерних ознак державного кредиту;
- поняття і видів державного боргу.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- визначати причини виникнення дефіциту бюджету;
- визначати джерела покриття та методи скорочення дефіциту бюджету;
- визначати склад та структуру державного боргу.

Понятійно-категорійний апарат теми

Внутрішній державний борг, державний борг, державний кредит, дефіцит бюджету, зовнішній державний борг, поточний державний борг, управління державним боргом, державна гарантія, гарантований державою борг.

Питання для самоконтролю

1. На які види поділяється бюджетний дефіцит за формами прояву?
2. Яким може бути бюджетний дефіцит залежно від характеру та причин виникнення?
3. На які види поділяється бюджетний дефіцит за терміном дії?
4. На які види поділяється бюджетний дефіцит залежно від економічного циклу?
5. Які існують основні причини виникнення бюджетного дефіциту?
6. З якою метою бюджет може бути затверджений з профіцитом?
7. Яким має бути рівень бюджетного дефіциту для країн Європейського Союзу – членів Європейської валютної системи (ЄВС) та для країн, які мають наміри щодо вступу до ЄВС, відповідно до критеріїв валютно-фінансової конвергенції, визначених Маастрихтським договором?

8. Поняття державного кредиту як економічної категорії.
9. Які існують форми державного кредиту?
10. Що таке державний борг?
11. Що таке управління державним боргом?
12. Які існують методи управління державним боргом?

Тестові завдання

1. Бюджетний дефіцит – це:

- а) позитивне сальдо бюджету;
- б) державний борг;
- в) перевищення видатків бюджету над його доходами;
- г) перевищення доходів бюджету над його видатками.

2. Як розрізняється бюджетний дефіцит залежно від форми прояву?

- а) активний, пасивний;
- б) свідомий, вимушений;
- в) відкритий, прихований;
- г) негативний, позитивний.

3. Які є джерела покриття бюджетного дефіциту?

- а) державний кредит, податки, прибуток, інвестиції;
- б) державна позика, грошова емісія;
- в) надзвичайний податок, комерційний кредит, амортизаційні відрахування;
- г) євровалюта, промислове золото, національний дохід.

4. Профіцит бюджету – це:

- а) позитивне сальдо бюджету;
- б) державний борг;
- в) перевищення видатків бюджету над його доходами;
- г) перевищення доходів бюджету над його видатками.

5. Оптимальним рівнем бюджетного дефіциту, як вважає більшість економістів, є:

- а) 15 % ВВП;
- б) 3 % ВВП;
- в) 5 % ВВП
- г) 25 % ВВП.

6. Держпозики за способом мобілізації можуть бути:

- а) короткострокові, середньострокові і довгострокові;
- б) міжнародних організацій і інших держав;
- в) внутрішні і зовнішні;
- г) пов'язані з випуском державних цінних паперів і такі, що оформляються угодами.

7. Право на здійснення внутрішніх і зовнішніх позик в Україні належить:

- а) державі в особі Кабміну за дорученням Мінфіну;
- б) державі в особі Мінфіну за дорученням Кабміну;
- в) Міністерству фінансів;
- г) Кабінету Міністрів.

8. Короткострокові позики надаються на термін:

- а) 5–20 років;
- б) до 1 року;
- в) 1–3 роки;
- г) 3–5 років.

9. Загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу не повинен:

- а) перевищувати 60 % річного обсягу ВВП України;
- б) перевищувати 3 % річного обсягу ВВП України;
- в) 10 % витрат Державного бюджету;
- г) перевищувати 60 % НД України.

10. Фінансування бюджетного дефіциту за рахунок надходжень від приватизації:

- а) призводить до зростання державного боргу;
- б) не приводить до зростання державного боргу;
- в) стимулює процес виробництва;
- г) збільшує базу оподаткування.

11. За якою ознакою державний кредит визначається як державна позика, що може бути забезпечена випуском цінних паперів або залучена на основі певних договорів або гарантій?

- а) за правовим статусом;
- б) за формою прояву;
- в) як економічна категорія;
- г) за матеріально-речовим втіленням.

12. До основних форм державного кредитування належать:

- а) внутрішнє і зовнішнє кредитування;
- б) капітальне і поточне кредитування;
- в) заставне і беззаставне кредитування;
- г) просте і складне кредитування.

13. Як називається сума заборгованості, що підлягає погашенню в поточному році, і відсотків за користування за всіма випущеними на даний момент позиками?

- а) капітальний борг;
- б) поточний борг;

- в) внутрішній борг;
- г) зовнішній борг.

14. За правом емісії державні позики поділяються на:

- а) готівкові та безготівкові;
- б) заставні і беззаставні;
- в) внутрішні і зовнішні;
- г) державні і місцеві.

15. За місцем розміщення державні позики поділяються на:

- а) готівкові та безготівкові;
- б) заставні і беззаставні;
- в) внутрішні і зовнішні;
- г) державні і місцеві.

16. Як називається об'єднання декількох позик в одну, коли облігації раніше випущених кількох позик обмінюються на облігації нової позики?

- а) конверсія;
- б) консолідація;
- в) відстрочка позик;
- г) уніфікація позики.

17. Як називається зміна дохідності раніше випущених позик?

- а) конверсія;
- б) консолідація;
- в) відстрочка позик;
- г) уніфікація позики.

18. Як називається відмова уряду від погашення раніше випущених позик?

- а) анулювання позики;
- б) консолідація;
- в) відстрочка позик;
- г) уніфікація позики.

Теми науково-дослідних робіт

1. Бюджетний дефіцит: поняття, функції, види, причини виникнення.
2. Динаміка бюджетного дефіциту в Україні за останні 5 років, методи його фінансування.
3. Бюджетний дефіцит та його вплив на економіку.
4. Державний борг України: сучасний стан та шляхи його скорочення.
4. Бюджетний дефіцит США.
5. Бюджетний дефіцит країн Євросоюзу.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте динаміку та структуру державного й гарантованого державою боргу за 3 останні роки.

Розрахуйте в динаміці та проаналізуйте такі показники:

– рівень боргової безпеки України. Виявіть тенденції у зміні показника та фактори, що на неї вплинули (основним показником боргової безпеки є співвідношення державного та гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту);

– співвідношення державного та гарантованого державою боргу до доходів загального фонду державного бюджету;

– співвідношення зовнішнього державного боргу до експорту товарів і послуг (гранична межа – не більше 70 %);

– суми державного та гарантованого державою боргу у розрахунку на одну особу (гранична межа – не більше 300 дол. на одну особу).

ТЕМА 14. МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

План

- 14.1. Поняття, функції і роль місцевих фінансів.
- 14.2. Місцеві бюджети в бюджетній системі України.
- 14.3. Державна регіональна фінансова політика та фінансове вирівнювання.
- 14.4. Міжбюджетні відносини.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- сутності, принципів та засад організації місцевих фінансів;
- функцій місцевих фінансів та їх ролі в економічній системі держави.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вміння:

- аналізувати нормативно-правове забезпечення місцевих фінансів;
- визначати необхідність державної регіональної фінансової політики та фінансового вирівнювання.

Понятійно-категорійний апарат теми

Місцеві фінанси, місцевий бюджет, місцеве самоврядування, територіальна громада, бюджетна децентралізація, вертикальний фіскальний дисбаланс, горизонтальний фіскальний дисбаланс, міжбюджетні трансферти, базова дотація, реверсна дотація, індекс податкоспроможності, міжбюджетні відносини.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте поняття місцевих фінансів.
2. Які причини виникнення місцевих фінансів?
3. Які структурні елементи системи місцевих фінансів?
4. Які є способи формування доходів місцевих органів влади?
5. Які основні етапи розвитку місцевих бюджетів в Україні?
6. Яку роль відіграють податкові та неподаткові надходження у формуванні дохідної бази місцевого самоврядування?
7. Які напрями зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів можна запропонувати?
8. Як розраховується індекс податкоспроможності місцевого бюджету?
9. У чому полягає сутність міжбюджетних відносин?

Теми науково-дослідних робіт

1. Механізм формування та виконання місцевих бюджетів.

2. Місцеві фінанси і проблеми їх розвитку в Україні.
3. Розвиток механізму формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації.

Тестові завдання

1. Місцеві фінанси – це:

- а) фінансові ресурси, які формуються на рівні місцевих підприємств;
- б) сукупність форм і засобів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення органами місцевого самоврядування покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих;
- в) сукупність економічних відносин місцевого рівня з приводу фінансування діяльності муніципальних фінансових інститутів, а також підприємств для формування умов задля забезпечення зростання добробуту місцевого населення;
- г) система фінансових відносин з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них функцій.

2. Головним суб'єктом фінансових відносин на місцевому рівні є:

- а) територіальні громади села або кількох сіл, селища чи міста та органи місцевого самоврядування;
- б) обласні і районні місцеві органи влади;
- в) обласні, районні, муніципальні органи влади;
- г) територіальні громади районів і міст обласного значення.

3. Основним джерелом формування доходів місцевих органів влади в більшості розвинених країн є:

- а) місцеві податки і збори;
- б) дотації з державного бюджету;
- в) надходження від приватизації місцевих підприємств;
- г) доходи муніципальних банків.

4. Місцеві бюджети України включають:

- а) бюджет АР Крим, обласні, районні бюджети, бюджети м. Києва і м. Севастополя;
- б) обласні, районні бюджети, бюджети місцевого самоврядування, бюджети прикордонних територій, бюджети міст обласного підпорядкування;
- в) бюджет АР Крим, обласні, районні бюджети, бюджети місцевого самоврядування;
- г) обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах, бюджети місцевого самоврядування.

5. До основних функцій територіальної громади НЕ належать:

- а) управління майном, що є в комунальній власності;

б) забезпечення проведення державних референдумів та реалізації їх результатів;

в) затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

г) встановлення місцевих податків і зборів.

6. Що таке базова дотація?

а) кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій;

б) трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій;

в) трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для вертикального вирівнювання податкоспроможності територій;

г) кошти на освіту, медицину, підготовку робітничих кадрів.

7. Що таке реверсна дотація?

а) кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій;

б) трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій;

в) трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для вертикального вирівнювання податкоспроможності територій;

г) кошти на освіту, медицину, підготовку робітничих кадрів.

8. Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій (крім обласних бюджетів) залежно від рівня надходжень на одного жителя здійснюється за:

а) податку на доходи фізичних осіб;

б) податку на доходи фізичних осіб і податку на прибуток підприємств;

в) податку на прибуток підприємств;

г) за місцевими податками.

9. Місцеві бюджети з рівнем надходжень нижче 0,9 середнього показника по Україні:

а) отримують реверсну дотацію;

б) не отримують дотації на вирівнювання;

в) отримують реверсну дотацію до державного бюджету в обсязі 50 відсотків перевищення індексу податкоспроможності;

г) отримують базову дотацію.

10. Індекс податкоспроможності відповідного місцевого бюджету розраховується як:

а) відношення суми податків, які збираються на певній території, до суми податків загалом по Україні;

б) відношення суми податків на 1 жителя в Україні до суми податків на 1 жителя в області (місті);

в) відношення суми податків на 1 жителя в області (місті) до суми податків на 1 жителя в Україні;

г) усі відповіді правильні.

Завдання для самостійної роботи

1. За матеріалами з офіційного сайту <https://openbudget.gov.ua/> заповніть таблицю та розрахуйте частку кожної статті в доходах та видатках бюджету Вінницької міської ТГ за 2024–2025 рр.

Таблиця 1. Структура доходів бюджету Вінницької міської ТГ за 2024–2025 рр.

Доходи	2024 р.		2025 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%
1. Податкові надходження				
Всього				

Таблиця 2. Структура видатків бюджету Вінницької міської ТГ за 2024–2025 рр.

Видатки	2024 р.		2025 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%
1. Загальнодержавні функції				
Всього				

ТЕМА 15. ФІНАНСОВИЙ РИНОК

План

- 15.1. Поняття фінансового ринку в системі економічних відносин.
- 15.2. Структура фінансового ринку.
- 15.3. Класифікація фінансового ринку.
- 15.4. Фінансові активи та фінансові інструменти.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- поняття, функцій, структури та ролі фінансового ринку в економіці;
- фінансових інститутів, що виступають посередниками між суб'єктами фінансового ринку;
- ринків капіталів, фінансових активів та інструментів.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- визначати місце фінансового ринку у фінансовій системі;
- визначати необхідність функціонування фінансових інструментів як засобів взаємодії учасників ринку;
- визначати інфраструктуру фінансового ринку, її значення та особливості діяльності професійних учасників;
- визначати необхідність державного регулювання фінансового ринку.

Понятійно-категорійний апарат теми

Фінансовий ринок, грошовий ринок, ринок капіталів, фондовий ринок, кредитний ринок, вексель, акція, облігація, емітент, інвестор, фінансовий посередник, фондова біржа.

Питання для самоконтролю

1. Яку роль відіграє фінансовий ринок у фінансовій системі?
2. Які функції виконує фінансовий ринок?
3. Охарактеризуйте структуру фінансового ринку.
4. Хто виступає суб'єктами та об'єктами фінансового ринку? Дайте їх класифікацію.
5. У чому полягає сутність поняття «ринок грошей»?
6. Що належить до ринку капіталів?
7. У чому полягає значення фінансових посередників на фінансовому ринку? Дайте їх класифікацію.
8. Визначте, яку роль відіграє держава та державне регулювання на фінансовому ринку.

9. Охарактеризуйте та дайте класифікацію основних інструментів фінансового ринку.

10. Яке основне значення емітентів та інвесторів на фінансовому ринку?

Теми науково-дослідних робіт

1. Державне регулювання фінансового ринку в Україні.

2. Фондовий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку.

3. Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових послуг в Україні.

Тестові завдання

1. Вартість фінансового активу, яка розраховується у вигляді річної процентної ставки, називається:

- а) прибутковістю;
- б) комплексністю;
- в) доходом на актив;
- г) конвертованістю.

2. Відповідно до терміна обігу фінансових активів фінансовий ринок поділяється на:

- а) ринок грошей і ринок капіталу;
- б) валютний ринок і ринок фінансових послуг;
- в) біржовий ринок і позабіржовий ринок;
- г) ринок золота і страховий ринок.

3. Принципи фінансового ринку:

- а) недопущення дискримінації;
- б) правова впорядкованість;
- в) конкуренція і ефективність;
- г) усі відповіді правильні.

4. Фінансовий ринок – це:

- а) економічні відносини, суб'єкти яких на стабільній, впорядкованій основі забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів між учасниками ринку;
- б) ринок, на якому визначаються попит і пропозиція на гроші;
- в) грошові відносини, які створюються в процесі купівлі-продажу фінансових інструментів;
- г) усі відповіді правильні.

5. До суб'єктів фінансового ринку за формою належать:

- а) інститути нефінансової сфери, населення, банки;
- б) держава, населення, іноземні учасники ринку;
- в) господарюючі суб'єкти, домашні господарства, держава, місцеві органи влади;

г) усі відповіді правильні.

6. Безстрокові фінансові інструменти, які свідчать про пайову участь інвестора в статутному фонді емітента, – це:

- а) інструменти власності;
- б) інструменти позики;
- в) похідні інструменти;
- г) усі відповіді правильні.

7. Депозитними інститутами на фінансовому ринку є:

- а) комерційні та ощадні банки;
- б) страхові та інвестиційні компанії;
- в) пенсійні фонди;
- г) кредитні спілки.

8. Ринок «спот» – це ринок:

- а) на якому угоди здійснюються за короткий термін;
- б) з реалізацією угод у майбутньому;
- в) предметом обороту на якому є фондові і валютні деривативи;
- г) усі відповіді правильні.

9. Фінансові інструменти, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з купівлею-продажем фінансових або матеріальних активів, – це:

- а) похідні цінні папери;
- б) базові активи;
- в) деривативи;
- г) усі відповіді правильні.

10. За регіональною ознакою фінансовий ринок поділяється на:

- а) місцевий, регіональний, національний, світовий;
- б) первинний і вторинний;
- в) національний, світовий;
- г) фінансовий, фондовий, ринок цінних паперів.

Завдання для самостійної роботи

1. Установіть відповідність визначень наведеним термінам:

Терміни (поняття)	Визначення
А. Група тридцяти	1. Цінний папір, що посвідчує безумовне грошове зобов'язання особи, яка видала цей цінний папір, або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власникові даного цінного папера
Б. Облігація	
В. Ринок грошей	2. Юридична особа, а також держава в особі уповноважених нею органів, яка від свого імені розміщує цінні папери і бере на себе зобов'язання щодо них перед їх власниками

Терміни (поняття)	Визначення
Г. Ринок фінансових послуг	3. Документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають відносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передання прав, що випливають із цих документів, іншим особам
Д. Повністю сегментований ринок	
Е. Брокер	4. Державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником, дає власникові право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення
Ж. Позичальник	
И. Емітент	
К. Повністю інтегрований ринок	5. Цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові номінальну вартість цінного паперу у передбачений умовами розміщення строк та виплатити дохід
Л. Конвертованість	
М. Цінні папери	6. Посередник, який укладає угоди за дорученням клієнта і його коштом, одержуючи за ці послуги від нього комісійну винагороду
Н. Фінансовий ринок	7. Посередник, який вкладає власний капітал під час укладення угоди і діє від свого імені
П. Вексель	8. Можливість перетворення фінансового активу в інший фінансовий актив
Р. Дилер	9. Міжнародна організація незалежних експертів, яка розробляє стандарти фінансових ринків
С. Казначейське зобов'язання	10. Фінансовий ринок, на якому інвестор може інвестувати кошти в інших країнах і цінні папери одного ступеня ризику забезпечуватимуть інвестору однаковий рівень доходу

2. Опрацюйте Закон України від 19.06.2020 № 738-ІХ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», статті 4, 7, 8, 9, 11, 16, 18, 20, 21, 26, 28, 33, 41, 44. Дайте відповіді на такі питання:

1. Що таке фондовий ринок? Хто є учасниками фондового ринку?
2. Що належить до фінансових інструментів?
3. Що таке цінні папери?
4. Які цінні папери належать до емісійних?
5. Що таке пайові цінні папери та які існують їх види?
6. Що таке боргові цінні папери та які існують їх види?
7. Що таке акція, і хто може виступати емітентом акцій?
8. Що таке облігація? Які можуть бути види облігацій залежно від мети використання залучених коштів?
9. Що таке облігації внутрішньої та зовнішньої державної позики?
10. Що таке зелені облігації і хто може здійснювати їх емісію?
11. Що таке казначейське зобов'язання?
12. Що таке інвестиційний сертифікат і хто може бути його емітентом?
13. Що таке ощадний сертифікат банку?

14. Що таке вексель? Які є види векселів?
15. Що таке опціон?
16. Що таке форвард?
17. Що таке ф'ючерс?
18. Що таке професійна діяльність на ринку капіталів?
19. Які види діяльності здійснюються на ринку капіталів?
20. Що таке брокерська діяльність і дилерська діяльність?

План

16.1. Економічна природа, функції, ланки і призначення міжнародних фінансів.

16.2. Сучасні тенденції розвитку світового і міжнародного фінансового ринку.

16.3. Сутність, механізм функціонування міжнародних організацій та їх роль у регулюванні міжнародних економічних відносин.

16.4. Діяльність міжнародних фінансових (кредитно-фінансових) інститутів на світовому фінансовому ринку.

16.5. Фінанси Європейського Союзу.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- теоретичних аспектів та основ функціонування міжнародних фінансів;
- механізму функціонування міжнародних фінансових організацій та їх ролі у регулюванні міжнародних економічних відносин.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- аналізувати причини та наслідки тенденцій у сфері міжнародних фінансів;
- виявляти особливості еволюції світової валютно-фінансової системи;
- виявляти особливості співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями.

Понятійно-категорійний апарат теми

Валюта, Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Всесвітня торгова організація.

Питання для самоконтролю

1. Сутність і функції міжнародних фінансів.
2. Складники міжнародних фінансів.
3. Суб'єкти міжнародних фінансів та їх характеристика.
4. Міжнародне фінансове право.
5. Система міжнародних договорів, яка регулює фінансову діяльність суб'єктів міжнародних фінансів.
6. Міжнародна фінансова політика та її складники.
7. Валютна політика та її форми.
8. Кредитна політика як складник міжнародної фінансової політики.

9. Податкова політика як складник міжнародної фінансової політики.
10. Сутність і особливості прояву валютного регулювання.

Теми науково-дослідних робіт

1. Сучасні тенденції розвитку світової економіки та міжнародних фінансів.
2. Фінансові передумови створення Європейського Союзу.
3. Вплив європейської інтеграції на фінансове світове становище.

Тестові завдання

1. Процес уніфікації фінансових послуг і банківських операцій; лібералізації митних процедур; уніфікації системи координування через міжнародні фінансово-кредитні установи, електронну систему платіжних коштів; рух до світової валютної системи з єдиними світовими грошми – це визначення:

- а) міжнародної фінансової інтеграції;
- б) міжнародного трансферту технологій;
- в) міжнародного поділу праці;
- г) міжнародної торгівлі.

2. Переважання на ринку позикових капіталів емісії цінних паперів над банківськими кредитами – це одне з визначень:

- а) сек'юритизації;
- б) похідних фінансових інструментів;
- в) глобалізації;
- г) інтеграції.

3. Виділення кредитів МВФ країнам-учасникам для вирівнювання платіжних балансів НЕ залежить від:

- а) потреби в ресурсах;
- б) часу вступу;
- в) квоти країни-учасника;
- г) виконання вимог МВФ.

4. Види валютного котирування:

- а) пряме, непряме, внутрішнє, зовнішнє;
- б) зовнішнє, внутрішнє;
- в) пряме, непряме;
- г) поточне, форвардне.

5. Використання іноземної валюти як засобу обігу, одиниці розрахунку і засобу збереження – це:

- а) доларизація;
- б) валютне заміщення;

- в) конвертованість;
- г) правильної відповіді немає.

6. Що являє собою міжнародна ліквідність?

- а) сукупність усіх платіжних інструментів;
- б) склад валютного курсу та валютних паритетів;
- в) складний економічний механізм, який забезпечує купівлю та продаж окремих валют;
- г) готівкова частина грошової маси, яка циркулює з рук у руки.

7. Що відбувалося після прив'язки валютного курсу до золота?

- а) збільшувались можливості кредитно-грошового регулювання економіки;
- б) обмежувались можливості кредитно-грошового регулювання економіки;
- в) валютні курси встановлювались без урахування фундаментальних економічних закономірностей;
- г) темпи економічного розвитку починали випереджати фізичні обсяги золотодобування.

8. Конвертованість із поточних операцій регулює:

- а) центральний банк;
- б) міністерство фінансів;
- в) міністерство економіки;
- г) казначейство.

9. Залежно від ступеня гнучкості всі валюти поділяються на:

- а) тверді, фіксовані, резервні;
- б) тверді, обмежено гнучкі, гнучкі;
- в) фіксовані, обмежено гнучкі, гнучкі;
- г) конвертовані, неконвертовані, зовнішньо-конвертовані, внутрішньо-конвертовані.

10. Валюта – це:

- а) особливий товар, який виконує роль загального еквівалента під час обміну;
- б) готівкова частина грошової маси, що циркулює з рук у руки у вигляді банкнот і монет;
- в) один із різновидів цінних паперів;
- г) грошова одиниця, що використовується для виміру величини вартості товарів.

Завдання для самостійної роботи

1. Дайте порівняльну характеристику Паризького та Лондонського клубів кредиторів за зазначеними нижче параметрами.

Параметри, за якими проводиться порівняння	Паризький клуб кредиторів	Лондонський клуб кредиторів
1. Мета діяльності		
2. Статус і організаційна структура		
3. Процедурна організація діяльності		
4. Періодичність скликань засідань		
5. Початок діяльності		
6. Сфера діяльності		
7. Початок програми реструктуризації		
8. Представництво інтересів кредиторів		
9. Можливість перегляду процентних платежів і основної суми боргу		
10. Необхідність підтримання дебіторів МВФ та іншими фінансовими інституціями		

2. Опрацюйте Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text), статті 269, 272, 121, 104.

Дайте відповіді на такі питання:

1. З яких джерел фінансується бюджет ЄС?
2. Яка загальна верхня межа встановлена для власних доходів ЄС?
3. Який склад доходів ЄС?
4. На основі яких принципів формується бюджет ЄС?
5. Що таке система фінансового планування на майбутнє під час складання бюджету ЄС?
6. За якими напрямками здійснюються видатки бюджету ЄС?
7. Як здійснювалося поступове впровадження валютного союзу?
8. Які передумови встановлені для вступу до валютного союзу ЄС?

План

17.1. Поняття фінансової безпеки та її місце в системі економічної безпеки.

17.2. Предмет, об'єкт, суб'єкти та цілі забезпечення фінансової безпеки України.

17.3. Загрози фінансовій безпеці України та методи їх ідентифікації.

17.4. Основні напрями державної політики забезпечення фінансової безпеки України.

17.5. Механізми реалізації державної політики забезпечення фінансової безпеки України.

Якісне засвоєння здобувачем теми обумовлює знання:

- теоретичних засад фінансової безпеки;
- основних напрямів державної політики забезпечення фінансової безпеки України.

За результатами вивчення теми здобувач повинен набути вмінь:

- виявляти загрози і небезпеки фінансової діяльності держави;
- визначати критерії та показники фінансової безпеки;
- передбачати розвиток чинників – носіїв фінансової небезпеки.

Понятійно-категорійний апарат теми

Національна безпека, боргова безпека держави, грошово-кредитна безпека, фінансова безпека, податкова безпека, економічна безпека, міжнародна фінансова безпека, фінансова безпека підприємства, фінансова безпека людини, стратегія забезпечення фінансової безпеки.

Питання для самоконтролю

1. Які передумови стали визначальними у підвищенні уваги до проблеми забезпечення економічної безпеки?

2. Назвіть основні складники національної безпеки. Чому фінансову безпеку вважають найважливішим елементом економічної безпеки держави?

3. Розкрийте багатоаспектну сутність поняття «фінансова безпека», враховуючи відомі вам концептуальні підходи. Який, на вашу думку, підхід найповніше розкриває суть фінансової безпеки держави?

4. Які внутрішні і зовнішні чинники визначають стан фінансової безпеки держави?

5. Що таке національні економічні інтереси? Наведіть приклад пріоритетних національних інтересів в економічній і фінансовій сферах.

6. Що таке загрози економічній безпеці держави? За якими ознаками їх класифікують? Назвіть основні загрози національній безпеці в економічній сфері.

7. Назвіть внутрішні загрози фінансовій безпеці держави. З якими процесами пов'язані зовнішні виклики фінансовій безпеці держави? Спробуйте класифікувати загрози фінансовій безпеці держави на потенційні та реальні.

8. Що таке механізм забезпечення фінансової безпеки держави? Розкрийте функціональне призначення та охарактеризуйте основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки держави.

Теми науково-дослідних робіт

1. Еволюція поняття «фінансова безпека держави».
2. Індикатори фінансової безпеки України за останні 3 роки.

Тестові завдання

1. Фінансова безпека – це:

а) складник економічної безпеки, що характеризує стан захищеності життєво важливих інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників;

б) наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України;

в) механізм захисту національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз;

г) складник економічної безпеки, що характеризує здатність держави повноцінно виконувати свої завдання та функції в умовах існування та впливу фінансових систем інших країн та світових фінансових агентів.

2. Суб'єктами забезпечення фінансової безпеки України є:

а) держава та суб'єкти підприємницької діяльності в межах їх функцій та ролі у фінансових потоках;

б) уповноважені органи;

в) органи державного управління;

г) фінансові агенти в межах їх функцій та ролі у фінансових потоках.

3. Основними критеріями фінансової безпеки є:

а) ефективність використання фінансових ресурсів;

б) достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість і ліквідність;

в) швидкість і повнота мобілізації фінансових ресурсів;

г) незалежність держави від зовнішніх та внутрішніх запозичень.

4. Ефективність системи фінансової безпеки означає:

- а) здатність забезпечувати досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку держави;
- б) здатність держави самостійно визначати цілі, механізми та шляхи її функціонування;
- в) здатність мобілізувати фінансові ресурси для виконання державою своїх функцій;
- г) здатність повноцінно виконувати свої завдання та функції в умовах існування та впливу фінансових систем інших країн та світових фінансових агентів.

5. Незалежність фінансової системи означає:

- а) здатність держави самостійно визначати цілі, механізми та шляхи її функціонування;
- б) здатність фінансувати видатки держави за рахунок внутрішніх ресурсів;
- в) здатність мобілізувати фінансові ресурси для виконання державою своїх функцій;
- г) здатність забезпечувати досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку держави.

6. До складу внутрішніх загроз фінансовій безпеці України можна віднести:

- а) критичну залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку;
- б) нераціональну структуру експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості;
- в) велику боргову залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів;
- г) низьку інвестиційну та інноваційну активність у державі.

7. Забезпечення фінансової безпеки України являє собою:

- а) систему заходів держави, спрямовану на захист національних інтересів України у галузі міжнародних фінансів;
- б) діяльність фінансових агентів, спрямована на запобігання загрозам фінансовій безпеці або їх мінімізацію та захист національних інтересів України у сфері національних та міжнародних фінансів;
- в) здатність держави самостійно визначати цілі, механізми та шляхи її функціонування;
- г) діяльність органів державного управління, спрямована на досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку держави у сфері національних та міжнародних фінансів.

8. Загрози фінансовій безпеці України – це:

- а) фінансові ризики, що виникають у сфері національних та міжнародних фінансів;

б) сукупність чинників зовнішнього середовища, що становлять суттєву небезпеку національним фінансовим інтересам;

в) наявні та потенційно можливі явища і чинники, що становлять суттєву небезпеку національним фінансовим інтересам;

г) негативний вплив фінансових систем інших країн та світових фінансових агентів на фінансову систему держави.

9. Національні фінансові інтереси являють собою:

а) життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток;

б) життєво важливі економічні та фінансові цінності української держави як носія суверенітету, основні фінансові потреби народу та держави, реалізація яких гарантує фінансову незалежність і прогресивний розвиток України;

в) життєво важливі економічні та фінансові цінності української держави як носія суверенітету, основні фінансові потреби народу та держави, реалізація яких гарантує здатність держави самостійно визначати цілі, механізми та шляхи її функціонування;

г) діяльність органів державного управління, спрямована на досягнення стратегічних і тактичних цілей розвитку держави у сфері національних та міжнародних фінансів.

10. До складу зовнішніх загроз фінансовій безпеці України можна віднести:

а) ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;

б) нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки;

в) небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу в стратегічних галузях економіки;

г) недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте основні положення розділу 3.4 «Фінансова безпека» Аналітичної доповіді «Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі». URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-12/prognoz-5238c.pdf>

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література

1. Боринець С. Я., Лютий І. О., Варналій З. С. Фінанси: підручник. Київ: Ліра-К, 2021. 728 с.
2. Журавка О. С., Бухтіарова А. Г., Пахненко О. М. Страхування: навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2020. 350 с.
3. Карлін М. І. Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки держави: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. 416 с.
4. Фінанси підприємств: підручник / О. Б. Курило, Л. П. Бондаренко, О. Й. Вівчар, О. М. Чубка. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. 340 с.
5. Мельник Т. А., Сибірцев В. В. Страхування: навчальний посібник. Кропивницький: ПП «Ексклюзив Систем», 2022. 307 с.
6. Романенко О. Р. Фінанси: підручник. 4-те вид. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 310 с.

Допоміжна література

1. Боярко І. М., Гриценко Л. Л., Рябенко О. В. Стратегічне фінансове управління підприємством. Київ: Університетська книга, 2023. 176 с.
2. Гриценко Л. Л. Взаємодія держави і бізнесу в контексті реалізації державної інвестиційної політики. Київ: Університетська книга, 2023. 327 с.
3. Дехтяр Н. А., Люта О. В., Пігуль Н. Г. Фінансовий механізм діяльності суб'єктів господарювання. Київ: Університетська книга, 2023. 182 с.
4. Карлін М. І., Проць Н. В., Борисюк О. В. Публічні фінанси: навчальний посібник; за ред. М. І. Карліна. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 358 с.
5. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об'єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 1. С. 8–19.
6. Нові вектори розвитку страхового ринку України / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва та ін.; кер. авт. кол. О. В. Козьменко. Київ: Університетська книга, 2023. 320 с.
7. Конопліна Ю. С. Система соціального страхування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Київ: Університетська книга, 2023. 256 с.
8. Міщенко В. С., Нагаєва Г. О. Фінанси: навчальний посібник. Харків: ХНАУ, 2020. 126 с.

Законодавчі та нормативні акти України

1. Бюджетний кодекс України. Поточна редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

2. Податковий кодекс України. Поточна редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

3. Про Національний банк України: Закон України. Поточна редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

4. Про банки і банківську діяльність: Закон України. Поточна редакція від 10.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

5. Про валюту і валютні операції: Закон України. Поточна редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

6. Про споживче кредитування. Закон України. Поточна редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

7. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб. Закон України. Поточна редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>

8. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2025 р.: Постанова Правління Національного банку України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/regulyatori-finansovogo-rinku-zatverdili-strategiyu-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku>

9. Про страхування: Закон України. Поточна редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>

10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України. Поточна редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Грошово-кредитна та фінансова статистика. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>

2. Національний банк України. URL: <http://www.bank.gov.ua>

3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua>

5. Верховна Рада України. URL: <http://www.rada.gov.ua>

6. Головний правовий портал України. URL: <http://www.ligazakon.ua/>

7. Міністерство фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>

8. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/>

Навчальне видання

Козлов Вадим Петрович

ФІНАНСИ

Методичні вказівки для самостійної роботи здобувачів вищої освіти
ОС «Бакалавр» галузі знань 07 Управління та адміністрування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Редактор О. А. Солдатова
Технічний редактор О. К. Гомон

Підписано до друку 30.12.2025 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 5,05.
Тираж 30 прим. Зам. № 55.

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018 р.